

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Кафедра обліку і аудиту

Голівець Альона Віталіївна

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ ОБЛІКУ І
АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ

Кваліфікаційна робота магістра на здобуття
ступеня вищої освіти: магістр
галузі знань: 07 «Управління та адміністрування»
спеціальності: 071 «Облік і оподаткування»
за освітньо-професійною програмою «Облік і аудит підприємницької
діяльності»

Керівник кваліфікаційної роботи магістра:

Кандидат економічних наук,
доцент Руденко Н.О. _____

Рецензент: доктор економічних наук,
Професор Лункіна Т.І. _____

Миколаїв 2025

АНОТАЦІЯ

Голівець А. В. Податкове регулювання екологічних аспектів діяльності підприємства в системі обліку і адміністрування податків. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2025.

У кваліфікаційній роботі досліджено основні підходи до податкового регулювання екологічних аспектів діяльності підприємства на прикладі суб'єкта металургійної промисловості за 2022-2024 рр. Представлено теоретичні засади формування екологічного оподаткування та його економічну сутність, проаналізовано нормативно-правові умови справляння екологічного податку. Окреслено методичні підходи до оцінки ефективності екологічного оподаткування та рівня податкового навантаження. Проведено емпіричний аналіз впливу екологічних податкових платежів на результати діяльності підприємства. Описано результати дослідження та запропоновано шляхи удосконалення механізму податкового регулювання екологічних аспектів діяльності підприємства.

Ключові слова: облік, оподаткування, екологічний податок, податкове регулювання, податкове навантаження, природоохоронні заходи, «зелена» трансформація, екологічна ефективність.

ANNOTATION

Holivets A. V. Tax regulation of environmental aspects of enterprise activity in the system of accounting and tax administration. – Manuscript.

Thesis for a Master's Degree in Specialty 071 "Accounting and Taxation" – Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2025.

The qualification work examines the main approaches to tax regulation of environmental aspects of enterprise activity using the example of a metallurgical industry entity for 2022-2024. The theoretical foundations of environmental taxation and its economic essence are presented, and the regulatory and legal conditions for the collection of environmental taxes are analyzed. Methodological approaches to assessing the effectiveness of environmental taxation and the level of tax burden are outlined. An empirical analysis of the impact of environmental tax payments on the results of the enterprise's activities is carried out. The results of the study are described and ways to improve the mechanism of tax regulation of environmental aspects of enterprise activity are proposed.

Keywords: accounting, taxation, environmental tax, tax regulation, tax burden, environmental protection measures, "green" transformation, environmental efficiency.

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Факультет економічних наук

Кафедра обліку і аудиту

Ступінь вищої освіти: магістр

Галузь знань: 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність: 071 «Облік і оподаткування»

Освітньо-професійна програма: «Облік і аудит підприємницької діяльності»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри обліку і аудиту

_____ д-р екон. наук, проф. Великий Ю.В.

«____» _____ 2025 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА**

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра:

керівник кваліфікаційної роботи магістра

(науковий ступінь, вчене звання прізвище, ім'я, по батькові)

затверджені наказом ЗВО від «__» _____

2. Строк подання здобувачем кваліфікаційної роботи магістра

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи магістра: _____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):

6. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи магістра	Примітка
1	Затвердження теми і призначення наукового керівника	вересень	
2	Підготовка дослідницької пропозиції	вересень	
3	Побудова плану дослідження (вступ мета та завдання дослідження)	Вересень-Жовтень	
4	Огляд літератури та формування методології аналізу (огляд літератури та методологія дослідження) (текст статті, тези доповіді)	Жовтень	
5	Формування інформаційної бази дослідження та проведення емпіричного аналізу моделі (аналіз)	жовтень-листопад	
6	Розробка та обґрунтування рекомендацій, підготовка висновків та дискусії (Результати та дискусія. Висновки.)	грудень	
7	Оформлення кваліфікаційної роботи магістра та підготовка її до захисту	січень	

Здобувач

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	12
1.1. Історично-економічна сутність розвитку екологічного оподаткування	12
1.2. Основні аспекти чинного нормативно-правового регулювання екологічного оподаткування	23
2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА.....	31
2.1. Методологічно-теоретичні основи екологічного оподаткування	31
2.2. Методичні підходи до оцінки ефективності екологічного оподаткування	41
2.3. Оцінка впливу екологічних платежів на податкове навантаження підприємства.....	46
3. АНАЛІЗ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ «АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ»	53
3.1. Аналіз фінансово-господарської діяльності ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	53
3.2. Оцінка впливу екологічних податків на діяльність ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	61
4. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОБҐРУНТУВАННЯМ РЕКОМЕНДАЦІЙ З ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	69
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

Проблема охорони навколишнього природного середовища сьогодні є однією з ключових для більшості країн світу, у тому числі й для України. Сучасне суспільство стикається з численними глобальними екологічними змінами, спричиненими інтенсивним промисловим виробництвом та високим споживанням природних ресурсів. Ці процеси виявляються у зростанні рівня забруднення повітря, води та ґрунтів, зниженні біорізноманіття, деградації природних екосистем та зміні клімату. Ці виклики безпосередньо впливають на якість життя нинішніх і майбутніх поколінь.

В Україні суттєве погіршення екологічної ситуації додатково посилюється через зношеність очисного обладнання та слабкий контроль за викидами забруднюючих речовин. Особливо гостро ці проблеми відчуються у промислових регіонах, де зосереджені великі підприємства ресурсомістких комплексів. У зв'язку з цим держава змушена шукати ефективні інструменти регулювання, які не лише наповнюють бюджет, а й стимулюють підприємства до екологізації виробництва, що потребує невідкладних і системних заходів для мінімізації наслідків.

В Україні екологічні проблеми мають особливо гострий характер через значну концентрацію промислових підприємств у регіонах з підвищеним рівнем техногенного навантаження. Інтенсивне промислове виробництво, високе споживання природних ресурсів, застарілі технології, низька ефективність очисного обладнання та слабкий контроль за дотриманням екологічних норм призводять до погіршення стану довкілля. За таких умов держава змушена використовувати економічні інструменти регулювання, що не лише забезпечують надходження до бюджету, а й сприяють формуванню екологічно відповідальної поведінки підприємств.

Одним із таких інструментів є екологічне оподаткування, яке ґрунтується на принципі «забруднювач платить». Цей принцип передбачає, що суб'єкти господарювання, діяльність яких спричиняє негативний вплив на довкілля, мають нести фінансову відповідальність за його відшкодування. Екологічні

податки не лише формують джерела фінансування природоохоронних заходів, а й виступають стимулом до впровадження екологічно чистих технологій, розвитку «зеленої» економіки та підвищення рівня екологічної свідомості суспільства.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в Україні екологічне оподаткування, попри своє фіскальне значення, поки що не виконує у повній мірі регулюючої функції. Існуюча система екологічного податку характеризується низькими ставками, недосконалою методикою визначення бази оподаткування та слабким механізмом контролю за достовірністю звітності підприємств. Унаслідок цього підприємствам часто вигідніше сплачувати податок, ніж інвестувати у природоохоронні заходи. Такий стан речей знижує екологічну ефективність податку та не забезпечує досягнення цілей сталого розвитку.

Проблемна ситуація полягає у методологічній та інституційній невідповідності чинного механізму екологічного оподаткування стратегічним завданням екологічної політики. Податок переважно виконує фіскальну функцію, тоді як його стимулююча роль залишається обмеженою через низку чинників: недостатній рівень контролю за обліком обсягів викидів, відсутність дієвих санкцій за порушення природоохоронного законодавства, а також слабку взаємодію між системами екологічного та податкового обліку.

Питання екологічного оподаткування як інструменту державного регулювання природокористування досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Вагомий внесок у формування теоретичних засад цього напряму зробили такі зарубіжні вчені, як А. Пігу, Д. Фуллертон, А. Сандмо, С. Сміт, які розглядали податки як механізм внутрішнього відшкодування екологічних збитків та стимул до скорочення забруднення.

Серед українських науковців значну увагу цій темі приділяли О.Є. Найденко, О.Н. Гаркушенко, Ю.В. Штик, Р.І. Дорошук, Л.Г. Мельник, Г.Г. Соболева, Д.С. Лісковський та інші, які досліджували сутність і роль екологічного податку, його вплив на економічну діяльність підприємств та стан довкілля.

Попри наявність значного наукового доробку, окремі питання залишаються недостатньо вирішеними. Зокрема, це стосується практичної ефективності екологічного податку, рівня його впливу на екологізацію виробництва, адекватності податкових ставок реальним екологічним ризикам, а також дієвості механізмів контролю за сплатою податку підприємствами-забруднювачами. Усе це зумовлює потребу подальшого вдосконалення податкового регулювання екологічних аспектів діяльності підприємств.

Усе це свідчить про актуальність подальшого дослідження екологічного податку як інструмента державного впливу на діяльність підприємств, необхідність вдосконалення методів його розрахунку, посилення контролю та створення умов, за яких екологічна відповідальність стає економічно вигідною.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що низька ефективність чинного екологічного податку обмежує його стимулюючу функцію для підприємств. Удосконалення системи контролю за сплатою податку та підвищення податкового навантаження у співвідношенні з реальними екологічними ризиками сприятиме більш активним інвестиціям підприємств у «зелені» технології, підвищенню екологічної відповідальності та загальній ефективності податкового регулювання діяльності великих промислових підприємств.

Метою роботи є розробка пропозицій щодо удосконалення податкового регулювання екологічних аспектів діяльності підприємства з метою підвищення ефективності екологічної політики держави та стимулювання екологізації виробництва.

Для досягнення поставленої мети у роботі визначено такі основні завдання:

- розкрити історичні передумови та етапи розвитку екологічного оподаткування;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення екологічного податку;
- охарактеризувати методологічно-теоретичні засади екологічного оподаткування;

- визначити методичні підходи до оцінки ефективності екологічного оподаткування;
- визначити особливості впливу екологічного податку на діяльність підприємства;
- провести аналіз фінансового стану ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»;
- оцінити вплив екологічних податків на діяльність підприємства;
- обґрунтувати вдосконалення податкового регулювання екологічних аспектів діяльності підприємства.

Об'єктом дослідження виступає екологічне податкове регулювання діяльності підприємства ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг».

Предметом дослідження є методологічні підходи до формування екологічного податку.

У процесі виконання роботи використано два основних методи дослідження. Зокрема, емпіричний метод, який включає спостереження, порівняння та вимірювання. Він застосовувався для виявлення особливостей функціонування системи екологічного оподаткування в Україні, визначення тенденцій її розвитку, зіставлення рівня екологічного оподаткування у різні роки, а також оцінки впливу екологічних податків на фінансово-господарську діяльність підприємства. Теоретичний метод, який передбачає використання аналізу, синтезу, індукції та узагальнення, застосовувався для розкриття економічної сутності екологічного податку, дослідження нормативно-правової бази екологічного оподаткування, узагальнення результатів аналізу та формування цілісного уявлення про взаємозв'язок податкової політики з екологічними результатами діяльності підприємств. Крім того, теоретичний підхід дав змогу проаналізувати конкретні дані щодо надходжень екологічного податку, оцінити рівень екологічного навантаження на підприємство, підсумувати результати дослідження та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення системи податкового регулювання екологічних аспектів діяльності підприємств.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, зокрема Податковий кодекс України, закони України, постанови Кабінету Міністрів, накази Міністерства фінансів та Державної податкової служби. Теоретичну основу роботи сформовано на наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених, навчальних посібниках та публікаціях у фахових економічних виданнях, присвячених питанням екологічного оподаткування та економічного стимулювання природоохоронної діяльності.

У процесі дослідження використано офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, а також доповіді про стан навколишнього природного середовища. Прикладна частина роботи базується на матеріалах ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», зокрема на даних фінансової звітності підприємства, показниках обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря та інших внутрішніх документах, що характеризують екологічні аспекти його діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у:

- уточненні сутності екологічного податку як інструменту державного регулювання, що поєднує фіскальну та стимулюючу функції у сфері природокористування;
- поглибленні підходу до аналізу взаємозв'язку між обсягами викидів забруднюючих речовин і податковим навантаженням підприємства, що дозволило більш комплексно оцінити ефективність діючої системи екологічного оподаткування;
- узагальненні напрямів удосконалення податкового регулювання екологічної діяльності підприємств шляхом підвищення стимулюючого потенціалу екологічного оподаткування.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання розроблених у роботі методичних підходів до оцінки рівня екологічного податкового навантаження підприємства та визначення взаємозв'язку між обсягами викидів забруднюючих речовин і сплатою екологічного податку. Результати проведених розрахунків можуть бути

застосовані промисловими підприємствами для попередньої оцінки ефективності чинної системи екологічного оподаткування та виявлення напрямів її подальшого удосконалення. На основі отриманих аналітичних висновків, можуть бути розроблені рекомендації щодо оптимізації екологічних податкових платежів та підвищення стимулюючої ролі екологічного оподаткування.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі розглянуто теоретичні засади екологічного оподаткування та особливості його нормативно-правового регулювання.

У другому розділі обґрунтовано методологічні підходи до оцінки впливу екологічного податку на діяльність підприємства та сформовано систему показників для визначення ефективності екологічного оподаткування.

У третьому розділі проведено аналіз впливу екологічного оподаткування на діяльність АТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» та здійснено оцінку рівня податкового навантаження підприємства.

У четвертому розділі узагальнено результати дослідження та сформовано пропозиції щодо вдосконалення податкового регулювання екологічних аспектів діяльності підприємства.

Структура роботи включає в себе 9 таблиць, 8 рисунків, список використаних джерел обсягом 47 найменувань та 3 додатків. Обсяг основного тексту становить 71 сторінок.

1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Історично-економічна сутність розвитку екологічного оподаткування

Система екологічного оподаткування є одним із найважливіших елементів державного механізму екологічного регулювання. Її головна мета полягає у забезпеченні збалансованого розвитку економіки через поєднання економічних і природоохоронних інтересів. Використовуючи податкові інструменти, держава створює економічні стимули для підприємств щодо зменшення негативного впливу на довкілля, підвищення екологічної ефективності виробництва та раціонального використання природних ресурсів.

Екологічний податок в Україні належить до загальнодержавних обов'язкових платежів і справляється за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, скиди у водні об'єкти, розміщення відходів та утворення та тимчасове зберігання радіоактивних відходів. Його призначення полягає у формуванні джерел фінансування природоохоронних заходів та стимулюванні підприємств до екологізації виробничої діяльності.

Важливою особливістю є те, що чим більший обсяг шкідливих впливів, тим більшими є податкові зобов'язання, тому, у наукових джерелах екологічне оподаткування характеризується подвійною природою:

- Фіскальною, що спрямована на наповнення бюджетів різних рівнів;
- Регуляторною, яка стимулює суб'єктів господарювання впроваджувати природоохоронні технології та скорочувати забруднення.

В умовах глобального переходу до сталого розвитку екологічне оподаткування стає не просто елементом податкової системи, а ключовим механізмом інтеграції екологічних пріоритетів у фінансову політику держави. Його сутність полягає у створенні економічної відповідальності за забруднення та нераціональне використання природних ресурсів. Світова практика свідчить, що такі податки, це не лише інструмент наповнення бюджету, а й ефективний важіль екологічної модернізації економіки. У країнах ЄС вони стимулюють підприємства знижувати енергоспоживання, переходити на чисті технології,

впроваджувати системи утилізації відходів. В Україні цей процес стрімко зростає у контексті «зеленої» трансформації та адаптації до стандартів Євросоюзу.

Світовий досвід показує, що екологічні податки виникли як реакція на зростання екологічних проблем, пов'язаних із масштабною індустріалізацією, урбанізацією та надмірним використанням природних ресурсів. Саме в період активного розвитку промисловості людство вперше почало усвідомлювати наслідки господарської діяльності для довкілля – глобальне потепління, руйнування озонового шару, деградацію земель і водних ресурсів. Поступово це призвело до формування ідеї економічної відповідальності за забруднення та стало поштовхом до запровадження перших екологічних платежів як механізму компенсації негативного впливу на навколишнє середовище.

Одними з перших прикладів економічних інструментів екологічної політики стали енергетичні збори, які у Швеції запроваджувалися ще у 1920 роках, як фіскальні заходи, що спрямовані на регулювання споживання енергії [1]. Хоча тоді вони не мали чітко вираженого природоохоронного змісту, ці податки стали прототипами майбутніх вуглецевих податків.

Запровадження екологічного оподаткування в сучасному розумінні розпочалося у другій половині XX століття, коли країни з розвиненою економікою, зважаючи на масштаби антропогенного навантаження на довкілля, почали активно шукати інструменти, які б узгоджували економічні стимули з принципами сталого розвитку. Вже у 1970-1980-х роках у країнах Європи розпочалося активне впровадження платежів за забруднення довкілля, утилізацію відходів та використання природних ресурсів [2].

Особливу роль у цьому процесі відіграли держави – члени Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), які в 1980-1990 роках активно формували систему податкових важелів для досягнення екологічних цілей. У багатьох країнах як наслідок уже з'являлися екологічні збори, податки на витрати енергії та на захоронення відходів [3].

Основними екологічними проблемами, з якими зіткнулися країни ОЕСР, були забруднення атмосферного повітря, зниження якості водних ресурсів,

накопичення відходів, втрата біорізноманіття та руйнування озонового шару. На початку 2000-х років до цього переліку додалося питання зменшення викидів парникових газів відповідно до зобов'язань Кіотського протоколу 1997 року.

Цей період став етапом регламентації принципу «забруднювач платить», який поступово набув політичної ваги й був закріплений у міжнародних документах ЄС. Саме для розв'язання зазначених екологічних проблем було обрано шлях поступового впровадження економічних інструментів екологічної політики, серед яких ключову роль почали відігравати екологічні податки. Їхнє запровадження базувалося на цьому підході, який передбачає включення витрат на запобігання шкоді довкіллю у собівартість продукції або послуг, що створюють цю шкоду.

Знаковим кроком стало впровадження у Фінляндії 1990 року першого у світі системного вуглецевого податку, безпосередньо пов'язаного з обсягом викидів вуглекислого газу [4]. У 1991 році до нього приєдналася Швеція, запровадивши окремий податок на викиди вуглецю паралельно з енергетичним оподаткуванням [1]. Ці новації започаткували європейську традицію екологічних податкових реформ.

У 1990-2000 роках більшість країн ОЕСР та ЄС поступово перейшли до системних реформ, спрямованих на внутрішню екологізацію податкових систем. Німеччина, Данія, Нідерланди, Норвегія та інші держави впроваджували так звані «зелені податкові пакети», що поєднували екологічні платежі, податкові пільги для підприємств, які інвестують у чисті технології, і фінансування природоохоронних програм.

Емпіричні дослідження, проведені в межах ОЕСР, підтверджують ефективність екологічних податків у довгостроковій перспективі: послідовне підвищення ставок і коригування їх відповідно до екологічних критеріїв сприяє зменшенню споживання енергії, переходу на менш шкідливі джерела енергії та скороченню рівня забруднення навколишнього середовища.

Станом на початок 2000-х років доходи від екологічних податків у країнах ОЕСР становили близько 2% ВВП, причому більша частка надходжень

припадала на енергетичні та транспортні податки [3]. Ці податки перетворилися на дієвий інструмент економічного стимулювання скорочення шкідливих викидів і розвитку енергоефективних технологій.

Паралельно з Україною в країнах ЄС поступово формувалася система екологічних податків, яка охоплювала чотири основні категорії:

- енергетичні;
- транспортні;
- забруднення;
- ресурси.

Енергетичні податки застосовуються до різних видів енергії, а саме вугілля, нафти, природного газу, електроенергії, як для стаціонарного використання, так і для транспорту. Транспортні податки охоплюють платежі, пов'язані з володінням і використанням транспортних засобів. Податки на забруднення стосуються викидів шкідливих речовин у повітря й воду, зокрема оксидів азоту та діоксиду сірки. Податки на ресурси пов'язані з видобутком сировини та можуть вирішувати такі проблеми, як шумове забруднення та управління відходами. У табл. 1.1 наведено основні групи екологічних податків, які становлять основу податкової політики країн ЄС та визначають ключові напрями впливу на довкілля.

Таблиця 1.1 – Міжнародна класифікація екологічних податків

Вид доходу бюджету	Об'єкт оподаткування	Типові інструменти
Енергетичні податки	Виробництво, імпорт або споживання джерел енергії (вугілля, нафта, газ, електроенергія) як для стаціонарного використання, так і для транспорту.	Акцизи на пальне, електроенергію, податок на вуглець та його вміст у паливі.
Транспортні податки	Володіння, реєстрація чи використання транспортних засобів, а також інші аспекти транспортної діяльності.	Реєстраційні та річні збори на авто, плата за користування дорогами, збори за масу або об'єм двигуна.
Податки на забруднення	Викиди шкідливих речовин у повітря чи воду, розміщення або захоронення відходів, інші форми забруднення довкілля.	Плата за викиди в повітря, скиди у водні об'єкти, захоронення і розміщення відходів, шум.

Продовження таблиці 1.1

Вид доходу бюджету	Об'єкт оподаткування	Типові інструменти
Податки на ресурси	Податки, пов'язані з вилученням чи використанням природних ресурсів (корисні копалини, ліс, вода), а також управлінням відходами	Плата за спеціальне водокористування, лісокористування, видобуток корисних копалин.

Джерело: складено автором на основі [5]

У країнах ЄС значну частку надходжень становлять енергетичні податки, а саме 76% від усіх екологічних податків станом на 2023 рік. Транспортні податки займають приблизно 19%, а податки на ресурси та забруднення, лише близько 5%. Така структура свідчить про те, що основним регулятивним інструментом у цій сфері є оподаткування енергетичного споживання, тоді як податки, прямо пов'язані із забрудненням та користуванням ресурсами, поки що відіграють значно меншу роль.

Світовий досвід Організації економічного співробітництва та розвитку, яка активно формувала податкові важелі для екологічних цілей, став основою для розвитку екологічної податкової політики в Україні. Починаючи з 2022 року співпраця з ОЕСР набула більш стратегічного значення, задля розробки майбутнього плану відновлення України, орієнтуючись на принципи екологічної відповідальності.

Розвиток системи екологічного оподаткування в Україні має тривалий історичний шлях, що починається ще з перших років незалежності. У період з жовтня 1991 по лютий 1994 року в Україні продовжувала діяти система зборів за забруднення навколишнього природного середовища, успадкована від радянського законодавства. Усі підприємства, організації та громадяни, чия діяльність призводила до шкоди довкіллю чи виснаження природних ресурсів, зобов'язані були сплачувати екологічний податок, розрахований на основі встановлених лімітів забруднення. Надходження від цього податку накопичувалися у позабюджетних фондах охорони навколишнього середовища місцевих органів влади.

У 1993 році Міністерство охорони навколишнього природного середовища затвердило «Базові нормативи плати за забруднення навколишнього природного середовища» [6], які стали основою для формування національної системи екологічних платежів. Надалі, у 1996-1997 роках, нормативна база була оновлена та уніфікована, що заклало основу для подальшого запровадження збору за забруднення навколишнього природного середовища.

В Україні процес становлення системи екологічного оподаткування розпочався із запровадження перших аналогічних інструментів, що наслідували досвід податкових важелів Організації економічного співробітництва та розвитку, у 1990-х роках. У цей період держава формувала правові засади екологічних платежів, що мали компенсувати негативні наслідки господарської діяльності. Важливим кроком стало ухвалення Постанови Кабінету Міністрів України №303 1999 року «Порядку встановлення нормативів збору за забруднення навколишнього природного середовища та стягнення цього збору» [7]. Документ уперше визначив єдині правила розрахунку й справляння збору за забруднення, що заклало основу для подальшого розвитку національної системи екологічного оподаткування.

Значним кроком у формуванні системи стало створення у 1998 році Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, який став першим централізованим механізмом акумулювання коштів на природоохоронні заходи. Цей крок започаткував практику цільового фінансування екологічних потреб за рахунок надходжень від зборів і штрафів за порушення екологічного законодавства. У 2009 році до об'єктів оподаткування було включено радіоактивні відходи [8], що відображало зростання уваги держави до питань безпеки у сфері ядерної енергетики. Цей платіж був переведений зі спеціального галузевого механізму у площину загальнодержавного екологічного податку, що спростило адміністрування та забезпечило стабільне джерело фінансування. Прийняття Податкового кодексу України у 2010 році остаточно закріпило екологічний податок як окремий вид загальнодержавного платежу, забезпечивши йому законодавчу стабільність і системність.

Поступово система екологічних платежів еволюціонувала, якщо в 1990 роках це були переважно збори компенсаційного характеру, то з початку 2010 років в Україні запроваджено повноцінний екологічний податок як окремий елемент податкової системи. Він охоплює чотири основні напрями:

- викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря;
- скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти;
- розміщення відходів;
- утворення та тимчасове зберігання радіоактивних відходів.

Важливо, що екологічний податок в Україні має безпосередній зв'язок із фактичними обсягами негативного впливу на довкілля, а отже, виконує стимулюючу функцію: підприємствам економічно вигідніше скорочувати обсяги викидів, ніж сплачувати податок.

Основна частина надходжень від екологічного податку традиційно формується за рахунок викидів в атмосферу, передусім у секторах енергетики та важкої промисловості. Підвищення ставки більш ніж у двадцять разів для вуглецю у 2019 році забезпечило понад чверть надходжень екоподатку до державного бюджету у 2020 році, а саме 940 млн грн. Це посилило кліматичний акцент у структурі платежів і зробило ціноутворення викидів помітнішим чинником у виробничих рішеннях. Водночас значна частка надходжень зараховується до загального фонду бюджетів, що обмежує можливість жорсткого цільового фінансування природоохоронних програм і послаблює прямий стимулюючий ефект для підприємств.

Упродовж наступного десятиліття екологічне оподаткування перетворилося на важливе джерело бюджетних надходжень та фінансування природоохоронних заходів. За даними OECD, у 2020 році загальні надходження від екологічного податку становили близько 5,4 млрд грн, із яких близько 60% надійшло до державного бюджету, а решта – до місцевих. Якщо розглядати ширшу структуру екологічно орієнтованих податків (включно з акцизами на паливо, енергетичними податками та зборами за користування природними

ресурсами), то їхній обсяг оцінювався на рівні понад 80 млрд грн, або близько 2,1% ВВП, що наближує Україну до середнього рівня країн ЄС.

У звітах OECD за 2023 рік зазначається, що система екологічного оподаткування в Україні потребує вдосконалення ставок і бази оподаткування, проте вже сьогодні відіграє помітну роль у фінансуванні природоохоронних заходів та наближенні національної політики до європейських стандартів [9].

Попри те, що екологічний податок формально запроваджено, на практиці він здебільшого працює як фіскальний платіж. Ставки залишаються низькими, адміністрування складне, тож податок майже не впливає на поведінку підприємств. Додатково ефект послаблює розподіл коштів, плата за вуглець іде до загального фонду Державного бюджету, а інші компоненти діляться між Державним і місцевими бюджетами, тому гроші не завжди повертаються на природоохоронні проекти. Тому актуальним завданням є поступове підвищення ставок до економічно відчутного рівня, поєднане із впровадженням пільг для підприємств, що інвестують у чисті технології. Такий підхід сприятиме перетворенню податку зі «штрафного» у стимулюючий.

У звіті OECD за 2023 рік наголошується, що нинішня структура екологічного оподаткування в Україні має низку системних недоліків. Серед них:

- слабка координація між податковими органами та установами, які відповідають за екологічний моніторинг;
- низькі ставки, що не створюють стимулів для екологізації виробництва;
- відсутність прозорого механізму цільового використання коштів.

Попри це, Україна поступово адаптує свою політику до стандартів ЄС, а реформа екологічного оподаткування вже включена до Плану післявоєнного відновлення.

У межах цього плану передбачено створення нової системи моніторингу викидів, перегляд бази оподаткування з урахуванням європейської класифікації екологічних податків та поетапне підвищення ставок відповідно до норм ЄС. Також пропонується розширити перелік об'єктів оподаткування за рахунок

продукції, що створює довгострокове навантаження на довкілля (зокрема, пластик, батареї, пестициди), а також збільшити частку доходів, що спрямовуються на фінансування природоохоронних програм.

Розвиток екологічного оподаткування в Україні тісно пов'язаний із євроінтеграційним курсом і виконанням кліматичних цілей ЄС, який зафіксував досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року та щонайменше на 55% скорочення викидів до 2030 року [10]. У 2021 році Україна оновила свій національно визначений внесок (НВВ) і заявила, що до 2030 року скоротить викиди парникових газів на 65% від рівня 1990 року. У 2025 році Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля) готує другий національно визначений внесок, щоб уточнити траєкторію декарбонізації та синхронізувати її з європейськими орієнтирами [11].

Україна паралельно адаптується до механізму вуглецевого коригування імпорту (СВАМ) – інструменту, що встановлює ціну на вуглець у товарах, які імпортуються до Євросоюзу. З 2023 року триває перехідний етап, а з 2026 року передбачені фінансові коригування для імпорту продукції з високою вуглецемісткістю (залізо, сталь, цемент, добрива, алюміній, електроенергія, водень) [12]. Для України це означає практичну необхідність узгодити екологічні податки та внутрішні правила обліку викидів із європейською системою Моніторингу, Звітності та Верифікації (МЗВ), синхронізувати цілі декарбонізації та підготувати підприємства до підтвердження «вуглецевого сліду» продукції на рівні, прийнятному в ЄС. Така адаптація має знизити ризики для експортерів, підштовхнути модернізацію виробництва і логічно вписуватися в «зелену» трансформацію, що Україна проводить у руслі Європейської зеленої угоди [13].

Після 2022 року, на тлі воєнного стану, частину екологічних процедур і звітності спростили, а обов'язкове звітування за системою МЗВ перевели у добровільний режим, щоб зменшити адміністративний тиск на підприємства та не зупиняти критичні виробничі процеси. У 2023 році уряд почав поетапно відновлювати довоєнний режим екологічного оподаткування, аби забезпечити сталість фінансування природоохоронних фондів і повернутися до повної та

достовірної статистики викидів. Вже у 2025 році систему МЗВ було відновлено на обов'язковій основі, а саме відновлено регулярний моніторинг і подання звітів, запроваджено електронні інструменти обліку та повернуто верифікацію даних [14]. Це має забезпечити безперервність обліку викидів, підвищити прозорість екологічної інформації та узгодити національну практику з європейськими підходами, зокрема у контексті вимог СВМ.

Паралельно з відновленням процедур моніторингу та звітності лишається проблема доступності даних. З 2022 року багато публічних екоресурсів, і зокрема тих, що адмініструє Державна податкова служба (ДПС), перестали виходити у форматі відкритих даних. Як наслідок, це суттєво обмежує прозорість системи екологічного оподаткування, ускладнює громадський контроль та створює додаткові перешкоди для аналітичної роботи та адаптації підприємств до міжнародних вимог, зокрема СВМ.

Структура екологічного податку, що склалася в Україні, наведена в табл. 1.2. Вона відображає основні об'єкти оподаткування, визначені Податковим кодексом, та демонструє, за якими видами негативного впливу наповнюється бюджет України.

Таблиця 1.2 – Структура екологічного податку в Україні

Вид доходу бюджету	Об'єкт оподаткування
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	Викиди від стаціонарних джерел забруднення
Скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти	Безпосередні скиди забруднюючих речовин у поверхневі води
Розміщення відходів	Захоронення, зберігання або утилізація промислових і побутових відходів
Утворення та тимчасове зберігання радіоактивних відходів	Утворення відходів у процесі використання джерел іонізуючого випромінювання
Викиди двоокису вуглецю	Викиди парникових газів у атмосферу

Джерело: [15]

У системі екологічного оподаткування України у 2023 році найбільшу частку надходжень становив податок на викиди двоокису вуглецю, а саме 39% від загальної суми. Частка податку за викиди забруднюючих речовин в

атмосферне повітря становила 26%, за розміщення відходів 13%, за скиди у водні об'єкти – 9%, а за утворення та зберігання радіоактивних відходів також близько 13%. Така структура свідчить, що переважну частину екологічного податку в Україні формує плата за викиди двоокису вуглецю, тоді як інші види платежів мають відносно незначну частку.

Загалом, можна сказати, що європейська система екологічного оподаткування охоплює широкий спектр платежів, як було зазначено ці платежі об'єднані в чотири основні категорії: енергетичні, транспортні, податки на забруднення та ресурси. В Україні податки мають іншу структуру, проте за змістом і об'єктами оподаткування частину з них можна співвіднести з європейськими категоріями. Щоб продемонструвати цю відповідність, у табл. 1.3 наведено класифікацію українських податків за стандартами ЄС.

Таблиця 1.3 – Класифікація екологічних податків України за категоріями ЄС

Об'єкт оподаткування в Україні	Відповідний міжнародний клас
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	Забруднення
Скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти	Забруднення
Розміщення відходів	Забруднення
Утворення та тимчасове зберігання радіоактивних відходів	Забруднення
Акцизи на пальне, електроенергію	Енергія
Транспортний податок	Транспорт
Рентна плата за користування природними ресурсами	Ресурси

Джерело: складено автором

Наведена класифікація має умовний характер і показує, як система екологічного оподаткування України могла б виглядати у разі її гармонізації з європейськими стандартами. Частина чинних платежів в Україні за змістом відповідає європейській групі податків за забруднення, проте енергетичні, транспортні та ресурсні податки, зокрема акцизи, транспортний податок і рентні платежі, не входять до складу екологічного податку. У разі побудови в Україні аналогічної структурної моделі ці податки частково могли б стати частиною

єдиної системи екологічного оподаткування та слугувати джерелом фінансування природоохоронних заходів.

Підсумовуючи, можна сказати, що система екологічного оподаткування в Україні пройшла еволюцію від компенсаційних платежів до окремого податку з поєднаними фіскальною та регуляторною функціями. Її розвиток відбувався під впливом європейських підходів і поступового зближення з практиками ЄС. Сучасна модель дедалі чіткіше прив'язує податкові зобов'язання до фактичного впливу на довкілля та слугує стимулом до модернізації виробництва і скорочення викидів. Воєнні умови тимчасово ускладнили адміністрування й відкритість даних, однак не змінили стратегічного курсу на «зелену» трансформацію.

1.2. Основні аспекти чинного нормативно-правового регулювання екологічного оподаткування

Екологічне оподаткування в Україні ґрунтується на системі нормативно-правових актів, що визначають засади формування державної екологічної політики та механізми її реалізації через податкові інструменти.

За роки незалежності в Україні сформовано значний масив природоохоронного законодавства, що є основою державного регулювання екологічних аспектів діяльності суб'єктів господарювання. Ця база почала формуватися з прийняття базового Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» у 1991 році, який встановив загальні принципи екологічної політики.

У 1992 році було ухвалено два профільні закони: «Про охорону атмосферного повітря», який регулює відносини, пов'язані із запобіганням та зменшенням забруднення, та «Про природно-заповідний фонд України», що встановлює спеціалізовані режими охорони біорізноманіття. Згодом були прийняті ключові кодифіковані акти: у 1994 році – Кодекс України про надра, що регулює відносини у сфері вивчення та комплексного використання надр та мінеральних ресурсів, а у 1995 році – Водний кодекс України, який визначає правові основи використання та охорони водних ресурсів.

Наступний етап закріпив вимоги безпеки: у 2000 році було ухвалено закони «Про поводження з радіоактивними відходами» та «Про об'єкти підвищеної небезпеки», які встановлюють вимоги безпеки для об'єктів із високим ризиком. У 2001 році було ухвалено Земельний кодекс України, який регламентує земельні відносини та раціональне землекористування.

Новітній період позначений суттєвою євроінтеграцією та модернізацією: у 2017 році на зміну старим процедурам прийшов Закон «Про оцінку впливу на довкілля» (ОВД), який передбачає обов'язкове вивчення потенційних наслідків планованої діяльності. Найбільш значущим оновленням стало прийняття Закону України «Про управління відходами» у 2023 році, який запроваджує європейську ієрархію поводження з відходами. впроваджує реформування з управління відходами та наближає наше законодавство ближче до вимог законодавства ЄС [16].

Права громадян на екологічно безпечне життя закріплені у Конституції України. Контроль за дотриманням вимог природоохоронного законодавства та функціонування фінансового механізму екологічної політики забезпечується скоординованою діяльністю кількох центральних органів виконавчої влади. Міндовкілля формує державну політику у сфері екологічного оподаткування. Водночас Органи Державної податкової служби (ДПС) здійснюють безпосередній фіскальний контроль за правильністю визначення та своєчасністю сплати податку, а також мають право застосовувати фінансові санкції за порушення законодавства.

Ключовим органом моніторингу є Державна екологічна інспекція України (Держекоінспекція), яка є центральним органом, що здійснює державний нагляд та контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища. Держекоінспекція забезпечує моніторинг і контроль дотримання природоохоронних норм підприємствами та є єдиним органом, що підтверджує фактичні показники забруднення. Саме тому Держекоінспекція залучається податковими органами для проведення інструментально-лабораторного

контролю та перевірки правильності визначення фактичних обсягів забруднення, які є базою для обчислення Екологічного податку.

Основні сфери нагляду Держекоінспекції включають:

- Екологічну та радіаційну безпеку (включаючи поводження з відходами та небезпечними речовинами);
- Охорони земель, надр, водних ресурсів та атмосферного повітря;
- Збереження природно-заповідного фонду, лісів, об'єктів тваринного та рослинного світу, а також біологічного різноманіття;
- Контроль за станом навколишнього природного середовища.

Спільна діяльність усіх зазначених органів спрямована на посилення екологічної відповідальності суб'єктів господарювання та збільшення результативності податкових надходжень [17].

Екологічний податок є одним із ключових інструментів фінансового механізму державної екологічної політики України. Його нормативно-правова база визначається Податковим кодексом України, який регламентує порядок обчислення, сплати та обліку цього платежу.

Об'єктом і базою оподаткування є обсяги викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря стаціонарними джерелами, скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, кількість розміщених відходів (крім вторинної сировини), а також обсяги утворених і тимчасово збережених радіоактивних відходів. Для підприємств, що здійснюють виробництво електроенергії на атомних електростанціях, базою оподаткування є обсяг виробленої електричної енергії.

Платниками екологічного податку є суб'єкти господарювання, юридичні особи, у тому числі бюджетні установи та громадські організації, а також постійні представництва нерезидентів, які здійснюють на території України діяльність, що призводить до забруднення навколишнього природного середовища. При цьому існують певні винятки, від сплати податку звільняються організації, чиї річні викиди двоокису вуглецю не перевищують 500 тон, а також суб'єкти, які використовують відходи як вторинну сировину на власних територіях. Якщо їхні викиди перевищують 500 тон на рік, вони повинні

zareєструватися як платники податку і сплатити податок за відповідний період в порядку, встановленому законодавством. Не є платниками також підприємства у сфері ядерної енергетики, які мають угоди про повернення відпрацьованого радіоактивного матеріалу за межі України, та організації, що займаються державними радіоактивними відходами, зокрема тими, які утворилися внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Платники екологічного податку здійснюють оплату цього податку одним платіжним дорученням на рахунки, відкриті в органах, які виконують казначейське обслуговування бюджетних коштів. Після цього такі органи забезпечують розподіл цих коштів між різними рівнями бюджетної системи відповідно до встановлених законодавчих вимог. Відповідно до бюджетної класифікації, надходження від екологічного податку систематизуються за окремими кодами доходів бюджету, що наведено у табл. 1.4.

Таблиця 1.4 – Класифікація надходжень від екологічного податку

Код	Опис
19010000	Екологічний податок
19010100	Екологічний податок, що стягується за викиди забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами (крім двоокису вуглецю)
19010200	Сплата за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти
19010300	Сплата за розміщення відходів у спеціально відведених місцях або об'єктах (крім вторинної сировини)
19010400	Екологічний податок за утворення радіоактивних відходів та/або тимчасове зберігання їх виробниками понад установлений строк ліцензії
19011000	Екологічний податок за викиди двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення

Джерело: [18]

Ставки екологічного податку визначаються у гривнях за тонну забруднюючої речовини і диференціюються залежно від виду забруднення, його небезпечності та місця розміщення. Для викидів в атмосферне повітря вони встановлені за класами небезпечності речовин, а саме від I і до IV, при цьому ставка для викидів двоокису вуглецю становить 30 гривень за одну тонну. Для

скидів у водні об'єкти ставки залежать від виду речовини та від гранично допустимої концентрації, з можливістю застосування коригуючого коефіцієнта 1,5 у разі скидів у ставки або озера. При розміщенні відходів ставки залежать від класу їх небезпечності, а додатково застосовуються коефіцієнти: 3 – у разі розміщення відходів у межах населеного пункту або ближче ніж 3 км до нього, і 1 – на відстані понад 3 км. Для радіоактивних відходів ставки встановлюються окремо: за утворення відходів виробниками електроенергії (0,0133 грн за кВт/год) та за їх тимчасове зберігання понад ліцензійний строк – за кубічний метр або кубічний сантиметр залежно від категорії.

Розрахунок сум екологічного податку здійснюється платниками самостійно, виходячи з фактичних обсягів забруднення, ставок і коефіцієнтів. Для прикладу, розрахунок податку за викиди забруднюючих речовин в атмосферу здійснюється за формулою 1.1.

(1.1)

$$П_{вс} = \sum_{i=1}^n (M_i \times N_{pi}),$$

де M_i – фактичний обсяг викиду i -тої забруднюючої речовини в тонах (т);

N_{pi} – ставка податку за тонну i -тої забруднюючої речовини у гривнях з копійками.

Для скидів і відходів використовуються аналогічні формули з урахуванням коефіцієнтів небезпечності або територіальних поправок. Суми податку визначаються окремо за кожним видом забруднення і за кожною речовиною. Звітним періодом є календарний квартал. Податкові декларації подаються протягом 40 днів після звітного кварталу, а сплата податку здійснюється протягом 10 днів після граничного строку подання декларації. Податок сплачується за місцем розташування стаціонарних джерел забруднення або місцем розміщення відходів.

Якщо платник податку не має наміру здійснювати викиди, скиди забруднюючих речовин або розміщувати відходи у звітному році, він

зобов'язаний повідомити про це контролюючий орган та подати заяву про відсутність об'єкта оподаткування. В іншому випадку, платник зобов'язаний подавати податкові декларації відповідно до вимог Кодексу.

Кількість податкових декларацій, які необхідно подати, залежить від територіального розташування джерел забруднення:

- Різні коди КОАТУУ (різні населені пункти). Якщо джерела забруднення чи місця розміщення відходів розташовані у різних населених пунктах з різними кодами КОАТУУ, платник зобов'язаний подати окрему податкову декларацію для кожного такого джерела чи місця.

- Один код КОАТУУ (один населений пункт або його межі). Якщо платник має кілька джерел забруднення чи місць розміщення відходів у межах одного населеного пункту або за його межами з однаковим кодом КОАТУУ, він може подати одну податкову декларацію за всі ці джерела.

- Місто з районним поділом. Платник податку, що перебуває на обліку у місті з районним поділом, може подати одну податкову декларацію за всі свої джерела забруднення чи місця розміщення відходів, якщо вони знаходяться на території цього міста.

Відповідно до положень Бюджетного кодексу України, надходження від сплати екологічного податку розподіляються між загальним і спеціальним фондами державного та місцевих бюджетів.

До спеціального фонду Державного бюджету України повністю зараховуються надходження від екологічного податку за викиди двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення, а також від утворення або тимчасового зберігання радіоактивних відходів понад строк, визначений умовами ліцензії. Ці кошти мають цільове призначення і можуть використовуватися на фінансування державних природоохоронних програм та екологічних заходів загальнодержавного значення.

Інші види екологічного податку, а саме за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, скиди у водні об'єкти та розміщення відходів, розподіляються між фондами таким чином:

До загального фонду Державного бюджету спрямовується 45% надходжень, а 55% до місцевих бюджетів (див. рис. 1.1). Із цієї частки 25% зараховується до бюджетів місцевого самоврядування, 30% до обласних бюджетів і бюджету Автономної Республіки Крим, а 55% до бюджетів Києва та Севастополя [18].

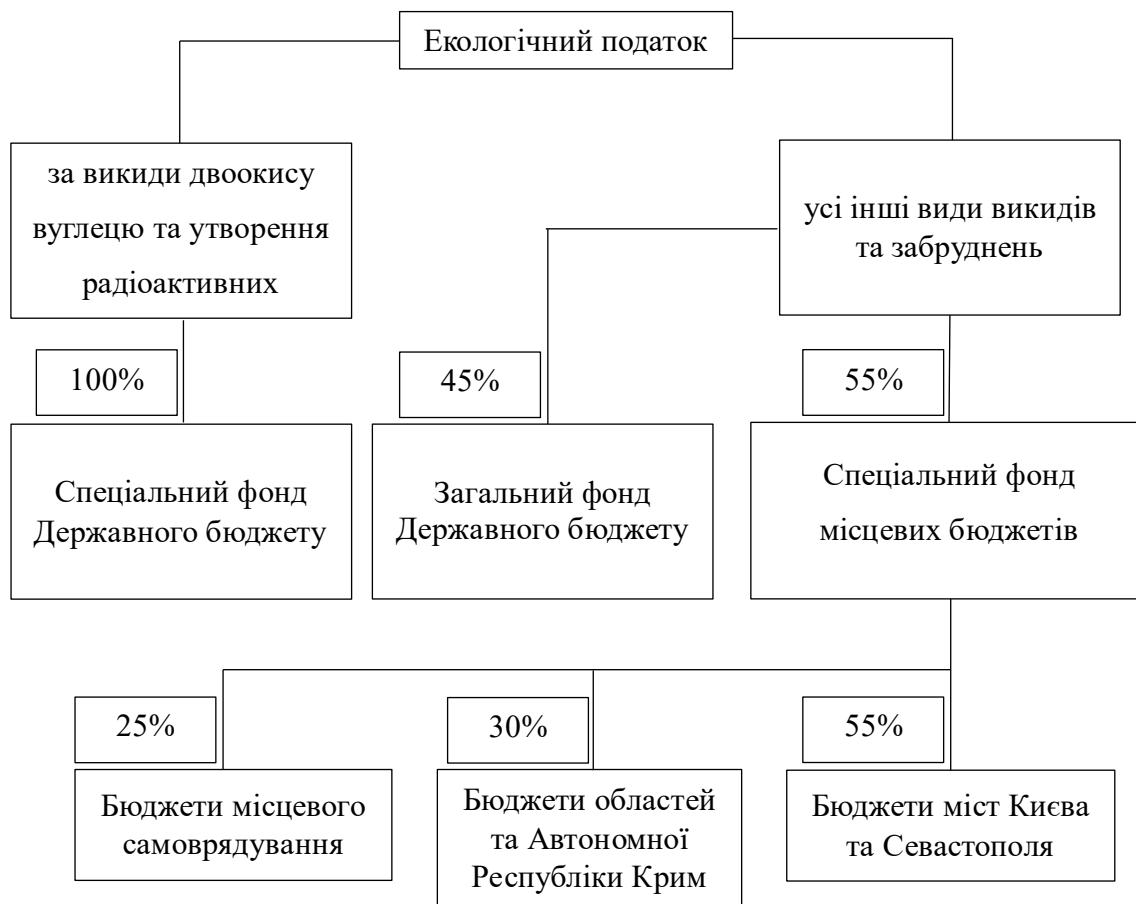

Рисунок 1.1 – Розподіл надходжень від сплати екологічного податку між рівнями бюджетної системи

Джерело: складено автором на основі [18]

Незважаючи на наявність розвиненої нормативно-правової бази, система екологічного оподаткування України потребує подальшого вдосконалення. Чинний механізм, передбачений Податковим і Бюджетним кодексами, формально забезпечує розподіл надходжень між спеціальним і загальним фондами, проте ефективність використання коштів залишається обмеженою. Спеціальний фонд

акумулює переважно надходження від екологічних платежів, які мають цільове екологічне спрямування, тоді як загальний фонд виконує переважно фіскальну функцію, забезпечуючи наповнення державного бюджету. Значна частина отриманих надходжень продовжує використовуватися без чіткого екологічного цільового призначення, що знижує регулюючий потенціал податку.

Подальший розвиток системи екологічного оподаткування має бути спрямований на удосконалення механізмів цільового використання коштів, підвищення прозорості фінансування екологічних програм, а також на гармонізацію українського законодавства з європейськими підходами. Це дозволить перетворити екологічний податок із переважно фіскального інструменту на ефективний важіль екологічної модернізації економіки та стимулювання сталого розвитку.

2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Методологічно-теоретичні основи екологічного оподаткування

Основою для формування сучасних теоретичних підходів до екологічного оподаткування стала концепція зовнішніх ефектів, засновником якої є представник кембриджської школи А. Пігу.

Пігу довів, що підприємства, виробляючи товари, можуть створювати як користь, так і шкоду для інших людей. Але ці наслідки не враховуються в ціні товару. Через це існує різниця між тим, що вигідно самому виробнику, і тим, що вигідно суспільству. Щоб усунути цю різницю, потрібно змусити виробників сплачувати податки за завдану шкоду або отримувати пільги за користь, яку вони створюють [19].

Таким чином, Пігу запропонував підхід, за яким суспільні витрати повинні враховуватись у ціні продукції через спеціальні податки або компенсаційні платежі. Саме цей механізм ліг в основу сучасного екологічного оподаткування і отримав назву пігувіанського податку.

Подальший розвиток ідей Пігу у XX столітті сприяв переходу від суто фіскального до регулюючого та стимулюючого підходу в податковій політиці. Як зазначають В. Баумоль і В. Оутс, податки можуть не лише наповнювати бюджети, а й бути засобом досягнення екологічної рівноваги без примусу чи прямого втручання держави [20].

Значний внесок у подальший розвиток теорії зробили Д. Фуллертон, А. Сандмо, С. Сміт, Дж. Стігліц та інші економісти, які довели, що екологічні податки можуть одночасно забезпечувати і економічну ефективність, і екологічну стабільність.

Так, Д. Фуллертон разом із Г. Меткалфом запропонували концепцію «подвійного дивіденду».

Її суть полягає в тому, що запровадження екологічних податків дає подвійну користь:

- зменшує рівень забруднення,

– дозволяє знизити інші, більш обтяжливі податки, наприклад, на працю чи капітал.

Така система сприяє і покращенню стану довкілля, і розвитку економіки вцілому [21].

А. Сандмо довів, що для ефективності в умовах ринку необхідно встановлювати податки на ті товари чи види діяльності, які створюють негативні екстерналії. Він запропонував підхід до визначення оптимальних ставок екологічного податку, беручи до уваги шкоду довкіллю та вплив на добробут суспільства [22].

С. Сміт у своїх дослідженнях підкреслював, що екологічний податок, це не просто фінансове зобов'язання, а ціновий сигнал, який формує у підприємств мотивацію інвестувати в нові, більш чисті технології та скорочувати шкідливі викиди. На його думку, правильно побудована система оподаткування може забезпечити економічно ефективне зменшення забруднення, оскільки підприємства самі обирають, що для них вигідніше: платити податок чи інвестувати в екологізацію виробництва. С. Сміт також наголошує, що для досягнення максимального ефекту екологічні податки мають поєднуватися з іншими інструментами державної політики – екологічними субсидіями, пільгами та системою торгівлі викидами, що дозволяє гнучко реагувати на економічні умови та рівень розвитку виробництва [23].

Узагальнюючи, праці цих учених сформували сучасну теоретичну основу екологічного оподаткування, у межах якої податки розглядаються не як покарання для забруднювачів, а як інструмент стимулювання екологічно відповідальної поведінки підприємств та підтримки сталого розвитку економіки.

В Україні формування сучасної методології екологічного оподаткування відбувається на основі поєднання світових теоретичних концепцій і національної специфіки фінансової системи. Українські дослідники акцентують увагу на необхідності розглядати екологічні податки не лише як джерело доходів бюджету, а як інструмент економічного стимулювання природоохоронної діяльності підприємств.

Н.Б. Ярошевич та ін. у своїй праці наголошують, що екологічне оподаткування є одним із ключових інструментів державної екологічної політики, спрямованим на поєднання економічних та природоохоронних інтересів суспільства. Дослідники виокремлюють три основні функції екологічного податку:

- фінансову, яка забезпечує формування дохідної частини бюджету;
- стимулюючу (регулюючу), що впливає на поведінку платників податків через економічні стимули до скорочення викидів і впровадження екологічно чистих технологій;
- екологічну (компенсаційну), яка передбачає використання надходжень від податку для фінансування природоохоронних заходів, відновлення довкілля та компенсації екологічних збитків.

На думку авторів, ефективність реалізації зазначених функцій можлива лише за умови цільового використання коштів від екологічного податку, вдосконалення механізмів його адміністрування та підвищення стимулюючої функції через адекватні ставки податку, що забезпечить підвищення екологічної ефективності економічної діяльності в державі.

Л.Г. Мельник розглядає екологічне оподаткування як складову еколого-економічної парадигми сталого розвитку, де поєднуються інтереси економіки, суспільства й природи. Вона зазначає, що головна мета екологічних податків, не лише зменшення шкоди, а й перехід до ресурсозберігаючої економіки, у якій вартість природних ресурсів і наслідки забруднення відображаються у ринкових цінах.

Науковець наголошує, що екологічна податкова політика має бути гнучкою, поступово стимулювати інновації, екологізацію виробництва та енергоефективність, а також забезпечувати зворотний зв'язок між податковими надходженнями та природоохоронними результатами [24].

Узагальнюючи, українські науковці розвивають методологію екологічного оподаткування у напрямі поєднання економічних, екологічних та управлінських

підходів, формуючи основу для моделі сталого розвитку, у якій податки стають важливим інструментом екологічної політики держави.

У сучасних умовах розвитку господарства економіку неможливо розглядати окремо від стану навколишнього природного середовища. Економічні процеси безпосередньо впливають на природу, а екологічні умови, у свою чергу, визначають стабільність та результати економічної діяльності. Така взаємозалежність формує зміст і напрями податкового регулювання природокористування.

Як зазначає Л.Г. Мельник, природа одночасно виконує фізіологічні, соціальні, економічні та екологічні функції, які тісно взаємопов'язані між собою та формують єдину систему життєдіяльності людини й суспільства. Основні економічні та екологічні функції представлені в рис. 2.1.

Економічні функції природи полягають у забезпеченні суспільства природними ресурсами, енергією, засобами праці та умовами для відтворення трудових ресурсів. Вони створюють підґрунтя для економічної оцінки природного середовища, що проявляється через систему цін, рентних і податкових платежів.

Екологічні функції, навпаки, спрямовані на підтримання матеріального, енергетичного та біологічного балансу, без якого неможливе стабільне функціонування економічної системи. Порушення цих природних процесів неминуче відбивається на стані економіки, тоді як надмірна господарська активність посилює навантаження на довкілля.

Л.Г. Мельник підкреслює, що економічну оцінку можуть отримати лише ті властивості природи, які виконують економічні функції, тобто виступають факторами виробництва, ресурсами або умовами відтворення. Інші функції (соціальні, фізіологічні, екологічні) набувають вартісного виміру лише через їхній зв'язок з економічними. Такий підхід дозволяє обґрунтувати необхідність економічного компенсування екологічних втрат, що реалізується, зокрема, через систему екологічного оподаткування.

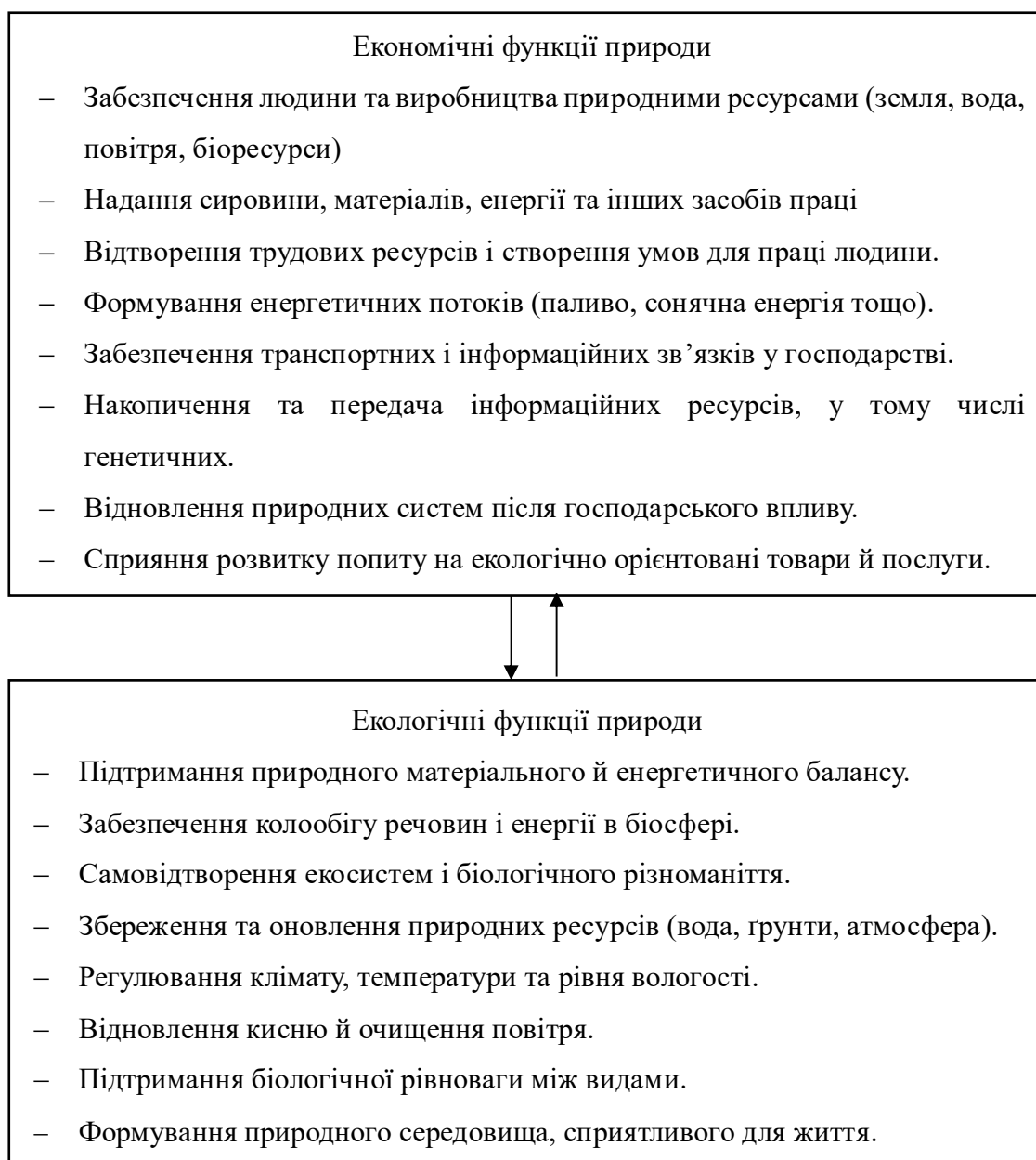

Рисунок 2.1 – Взаємозв'язок економічних і екологічних функцій природи
Джерело: складено автором на основі [25]

Отже, взаємозв'язок економічних і екологічних процесів формує основу для застосування еколого-економічного аналізу (ЕЕА) – методологічного інструменту, що поєднує оцінку фінансових результатів діяльності підприємств із впливом на стан навколишнього середовища.

У науковій літературі підходи до розуміння сутності ЕЕА мають різноманітні трактування. Дослідники по-різному визначають його роль і завдання, однак усі наголошують на його значенні як ключового інструменту оцінки ефективності екологічного оподаткування та природокористування.

Г.Г. Соболева та Д.С. Лісковський розглядають ЕЕА як важливий інструмент управління процесами природокористування на рівні підприємства. Автори наголошують, що ефективне управління екологічною складовою діяльності потребує не лише оцінки фінансових результатів, а й урахування економічної шкоди від забруднення повітря, води чи землі. У їхній концепції ЕЕА трактується як економічна оцінка екологічних аспектів господарської діяльності, що дозволяє визначити економічну ефективність природоохоронних заходів і розрахувати розмір відверненої шкоди.

Науковці виділяють ключові принципи проведення такого аналізу, а саме системність, комплексність, порівнянність і конкретність. Принцип системності передбачає розгляд економічних процесів у взаємозв'язку з природокористуванням і охороною навколишнього середовища, тобто як частини єдиної системи «виробництво – довкілля». Комплексність означає аналіз усіх складових, які впливають на динаміку екологічних та економічних показників, і врахування взаємозалежності між обсягами викидів, витратами підприємства та собівартістю продукції. Порівнянність забезпечує можливість зіставлення результатів аналізу за різні періоди, наприклад, через приведення маси викидів до умовної тони з подальшою вартісною оцінкою. Принцип конкретності вимагає, щоб результати аналізу виражались у чітких кількісних показниках, які відображають реальний стан навколишнього середовища та ефективність природоохоронних заходів.

На думку авторів, важливим інструментом ЕЕА є система еколого-економічних показників, яка дає змогу комплексно оцінити технічний, технологічний та організаційний стан підприємства, виявити резерви підвищення ефективності природоохоронної діяльності та узгодити екологічні й економічні інтереси розвитку [26].

Ю.В. Штик та Р.І. Дорошук розглядають ЕЕА як важливу складову системи управління сталим розвитком підприємства. На їхню думку, головне завдання аналізу полягає у визначенні взаємозв'язку між економічними результатами діяльності та екологічними наслідками виробництва. Автори підкреслюють, що

проведення ЕЕА дозволяє не лише оцінити ефективність природоохоронних заходів, а й виявити причини нераціонального використання природних ресурсів.

Дослідники наголошують, що ЕЕА є методичною основою управлінських рішень, оскільки поєднує економічні, екологічні та соціальні аспекти діяльності підприємства. Вони підкреслюють важливість інтеграції даних про витрати, ресурси, викиди та результати виробництва в єдину систему оцінювання ефективності природокористування.

У своїй концепції автори виділяють три ключові складові ЕЕА, а саме інформаційно-аналітичну, оцінювальну та управлінську. Інформаційно-аналітична частина охоплює збір і систематизацію даних про використання ресурсів і вплив виробництва на довкілля. Оцінювальна спрямована на визначення рівня ефективності природоохоронних заходів та розрахунок екологічних втрат або вигод. Управлінська складова пов'язана з розробленням рішень, що дозволяють узгодити економічні інтереси підприємства з екологічними вимогами та підвищити відповідальність бізнесу за стан довкілля [27].

Отже, результати ЕЕА стають базою для вибору відповідних еколого-економічних інструментів (ЕЕІ) впливу.

На думку Л.Г. Мельника, практична реалізація результатів ЕЕА відбувається через систему ЕЕІ, які впливають на економічну поведінку підприємств, стимулюючи їх до екологізації виробництва та раціонального природокористування. Учений підкреслює, що ці інструменти поєднують економічні стимули та механізми відповідальності, забезпечуючи перехід від реактивного відшкодування шкоди до превентивного управління впливом на довкілля.

До ЕЕІ належать податкові, фінансові, кредитні, страхові, цінові та ринкові важелі, які формують єдину систему впливу на екологічну результативність господарської діяльності. Зокрема, вони охоплюють податки, мита, платежі, штрафи, субсидії, дотації, гранти, пільгові кредити, прискорену амортизацію,

екологічне страхування, премії, виплати та інші форми матеріального стимулювання.

Основні види еколого-економічних інструментів подано на рис. 2.2.

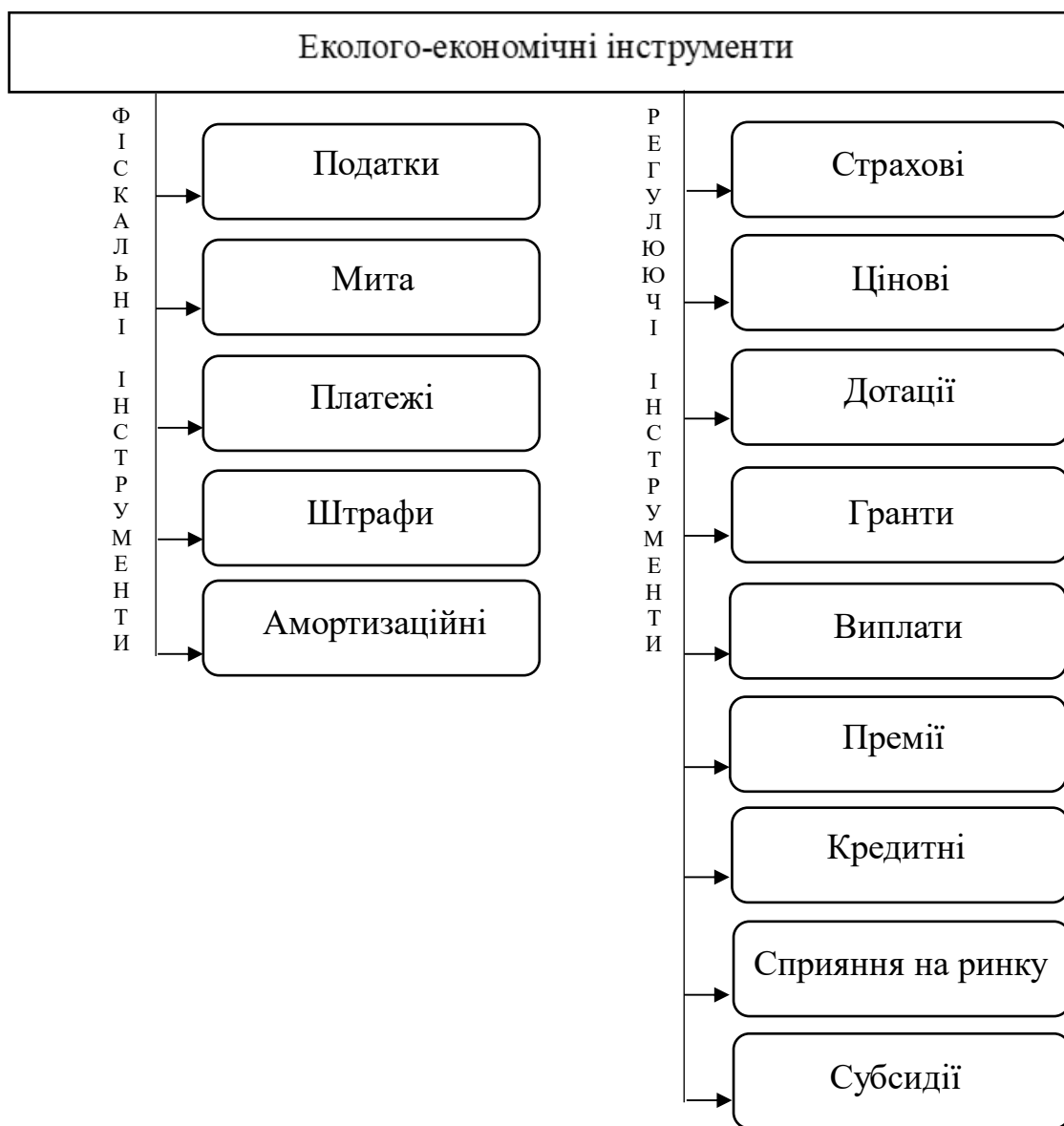

Рисунок 2.2 – Основні форми еколого-економічних інструментів

Джерело: складено автором на основі [25]

Як видно з рисунка, система еколого-економічних інструментів охоплює широкий спектр фіскальних і регуляторних важелів, за допомогою яких держава може впливати на екологічну поведінку підприємств.

Г.Г. Соболева та Д.С. Лісковський зазначають, що важливим інструментом еколого-економічного аналізу є система еколого-економічних показників, яка дозволяє кількісно оцінити результати діяльності підприємства та його вплив на

довкілля. Науковці підкреслюють, що така система забезпечує комплексне бачення стану техніки, технологій, організації виробництва, праці та управління. Вона дає змогу визначити еколого-економічний стан підприємства на певний момент часу й у певному регіоні, а також виявити взаємозв'язки між окремими показниками, що відображають ефективність природокористування.

У сучасних дослідженнях екологічного оподаткування все частіше використовується системний підхід, який дозволяє розглядати податки не ізольовано, а як частину загальної системи взаємодії між державою, бізнесом і суспільством. Такий підхід допомагає оцінити, як податкові інструменти впливають на рішення підприємств щодо використання природних ресурсів, енергоспоживання та впровадження екологічних технологій. Для підприємства це означає, що екологічний податок виконує не лише фіскальну функцію, а й стає важелем управління поведінкою платників, стимулюючи зменшення шкідливих викидів і перехід до екологічно безпечних методів виробництва.

Другим важливим напрямом є індикаторний підхід, який базується на використанні системи показників, що характеризують економічні та екологічні результати діяльності підприємства. У дослідженні Б. Калаш, В. Мірович та ін. застосовано подібну логіку, автори аналізують взаємозв'язок між обсягом екологічних податків, енергоспоживанням, викидами вуглецю та економічним зростанням. Цей підхід може бути адаптований для підприємства через зіставлення сплачених податків із обсягами утворених забруднень, витратами на природоохоронні заходи чи показниками енергоефективності. Такий аналіз дає змогу оцінити реальний вплив податкової політики на екологічну результативність господарської діяльності.

Наступним методологічним підходом є порівняльно-аналітичний, який передбачає вивчення динаміки екологічних податків і відповідних змін у діяльності підприємств за різні роки або між різними галузями. Подібно до того, як Б. Калаш, В. Мірович та ін. досліджували країни ЄС у динаміці десятирічного періоду, цей підхід можна використати для аналізу змін у структурі податкових платежів підприємства, рівня забруднення чи витрат на екологічні програми. Це

дозволяє простежити тенденції розвитку, виявити періоди зростання або зниження екологічного навантаження і зробити висновки щодо стабільності податкового регулювання.

Крім того, у методології варто враховувати модельний підхід, який передбачає створення аналітичної моделі взаємозв'язку між розміром екологічних податків і ключовими показниками діяльності підприємства. У роботі Б. Калаш, В. Мірович та ін. використано економетричне моделювання для оцінки впливу екологічних податків на економічний розвиток, що може стати орієнтиром для побудови власної спрощеної моделі оцінки впливу податкових важелів на стан довкілля та ефективність природоохоронних рішень на рівні підприємства. Такий підхід дозволяє перейти від загального опису до кількісної оцінки результатів податкового регулювання, що забезпечує наукову обґрунтованість дослідження [28].

З урахуванням вищенаведеного модельного підходу, практична реалізація методології дослідження здійснювалася поетапно.

Було здійснено збір інформації, що включала в себе фінансову звітність ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» за 2020-2024 роки, а саме баланс, звіт про сукупний дохід, річну інформацію емітента цінних паперів. Також були зібрані офіційні статистичні дані та матеріали «Регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Дніпропетровській області».

На основі отриманої інформації проведено розрахунок показників, що дозволяють оцінити ефективність екологічного оподаткування та рівень податкового навантаження підприємства. Узагальнення результатів здійснюється із використанням інтегрального індикатора відповідно до запропонованої методики, що стало підґрунтям для формування аналітичної моделі взаємозв'язку між величиною екологічного податку та ключовими фінансовими показниками підприємства.

На завершальному етапі проведено аналіз отриманих результатів та сформовано висновки щодо ефективності екологічного оподаткування.

2.2. Методичні підходи до оцінки ефективності екологічного оподаткування

Ефективність екологічного оподаткування, це один із ключових критеріїв, що характеризує результативність державної екологічної політики. Йдеться не лише про рівень надходжень до бюджету, а й про те, наскільки податкова система дійсно впливає на зменшення обсягів забруднення та стимулює підприємства до впровадження екологічно безпечних технологій. У цьому контексті екологічний податок має виконувати не просто роль інструмента стягнення коштів, а бути дієвим важелем податкового регулювання природокористування.

Ефективність екологічного оподаткування можна розглядати через три взаємопов'язані рівні, а саме фінансовий, регуляторний та екологічний.

Фінансова ефективність відображає ступінь виконання податком своєї бюджетної функції, тобто забезпечення надходжень до державного бюджету.

Регуляторна ефективність проявляється у впливі податку на поведінку платників, стимулюючи підприємства до екологізації виробництва та раціонального використання ресурсів.

Екологічна ефективність характеризує реальні результати у зменшенні обсягів шкідливих викидів, поліпшенні стану довкілля та підвищенні екологічної безпеки суспільства.

Таким чином, кожен із цих рівнів відображає інтереси основних учасників процесу. Держава отримує фінансовий ефект, підприємства отримують економічний і технологічний, а суспільство – екологічний результат.

Як зазначають С. Нікола та А. Гусєв, ефективною вважається така модель екологічного оподаткування, у якій регуляторна функція переважає над фінансовою [29]. Це означає, що головна мета запровадження податку, не лише наповнення бюджету, а зміна екологічної поведінки платників. В Україні ж екологічний податок поки що не виконує належним чином цю стимулюючу функцію, що підтверджують низькі темпи скорочення шкідливих викидів і слабка динаміка зростання природоохоронних інвестицій. Автори наголошують, що нинішня модель залишається переважно фінансовою: надходження до

бюджету від екоподатку не є значними, а самі кошти часто не використовуються за цільовим призначенням.

О.Є. Найденко розглядає екологічний податок як індикатор екологічної ефективності державного управління. Вона підкреслює, що екологічна податкова система має будуватися на принципі економічної доцільності, коли підприємству вигідніше запобігати забрудненню, ніж сплачувати податок.

Найденко також пропонує використовувати інструменти екологічного аудиту та екологічного моніторингу для обґрунтування ставок податку залежно від реального рівня впливу на навколишнє середовище. Науковиця вважає, що без чіткої системи контролю і оцінки результативності платежів екологічне оподаткування втрачає свою стимулюючу роль [30].

Дослідниця також аргументує, що екологічна ставка податку повинна бути диференційована залежно від рівня впливу підприємства на довкілля та результатів екологічного аудиту, що дає змогу стимулювати запровадження чистіших технологій і запобігати перевищенню екологічних норм.

О.Н. Гаркушенко наголошує, що ефективне екологічне оподаткування має стати інструментом реалізації державної політики сталого розвитку, а не лише фіскальним джерелом доходів. Вона відзначає, що сучасна українська система екоподатку не повною мірою виконує регулюючу функцію, оскільки ставки часто не відображають реальних екологічних витрат.

У своїх роботах дослідниця обґрунтовує необхідність удосконалення механізму розподілу надходжень між бюджетами різних рівнів та підвищення адресності фінансування екологічних програм, щоб податок реально стимулював зменшення забруднення [31].

Науковиця додає, що у структурі надходжень від екологічного податку необхідно передбачати чіткий механізм цільового використання коштів – їх спрямування саме на заходи з відновлення довкілля та модернізацію виробничих процесів. Вона наголошує, що без цього податок втрачає свою регулюючу роль і залишається лише фіскальним інструментом.

На думку О.І. Даціва, В.П. Пелешука, та інших, ефективність екологічного оподаткування на пряму залежить від того, наскільки продуманою є система його адміністрування [32]. Вони звертають увагу на те, що навіть правильно визначені ставки податку не дадуть результату, якщо механізм контролю за їх сплатою буде неефективним. Однією з ключових проблем української податкової системи автори називають відсутність єдиного підходу до оцінки об'єктів оподаткування. У результаті значна частина потенційних платників уникає оподаткування через нечіткість норм законодавства або відсутність належного моніторингу.

Дослідники підкреслюють, що ефективність екологічного оподаткування визначається рівнем його здатності стимулювати підприємства до екологізації виробництва. Для цього важливо забезпечити оптимальний розмір ставок, чітке визначення об'єктів оподаткування та прозорість адміністрування. Науковці наголошують, що оцінка ефективності податку має базуватися не лише на обсягах надходжень, а й на показниках зниження забруднення та рівня природоохоронних витрат підприємств.

Ефективність податкового регулювання також багато в чому залежить від ступеня економічної доцільності ставок. Надмірно високі податки можуть гальмувати розвиток підприємництва, тоді як занадто низькі не стимулюють модернізацію виробництва. Тому важливо забезпечити оптимальний рівень податкового навантаження, який би одночасно спонукав підприємства до екологізації й не перешкоджав економічному зростанню. Даців та його співавтори підкреслюють, що в Україні потрібно перейти від декларативного підходу до комплексної оцінки результативності екологічних податків, тобто від простої фіксації надходжень і до аналізу, як ці платежі реально впливають на довкілля.

Н.В. Новицька у своїх дослідженнях підкреслює, що ефективність екологічної політики держави безпосередньо залежить від узгодженості та результативності застосування еколого-економічних інструментів. Вона наголошує, що такі інструменти повинні виконувати не лише фіскальну, а передусім регулюючу та стимулюючу функцію, спонукаючи підприємства до

екологізації виробництва та зниження антропогенного навантаження на довкілля. Дослідниця зазначає, що в сучасних умовах ключовим напрямом розвитку податкової політики має стати перехід до «зеленого» оподаткування, де надходження від екологічних податків спрямовуються на фінансування природоохоронних і кліматичних програм.

На думку Н.В. Новицької, для підвищення ефективності дії еколого-економічних інструментів необхідно забезпечити їх узгодження з європейськими практиками, насамперед у частині прозорого розподілу коштів спеціального фонду бюджету та їх цільового використання на екологічні заходи. Таке поєднання фіскального і регуляторного підходів дозволяє перетворити податки та платежі з інструмента стягнення коштів на механізм стимулювання сталого розвитку [33].

Оцінюючи ефективність екологічного оподаткування, важливо враховувати не лише його вплив на довкілля чи наповнення бюджету, а й результати для самого підприємства. Екологічний податок може бути не просто фінансовим тягарем, а інструментом економічного стимулювання модернізації виробництва. Якщо частина сплачених коштів повертається у вигляді інвестицій у природоохоронні заходи, це створює ефект взаємної вигоди. Підприємство знижує обсяги викидів, вдосконалює технології та скорочує виробничі витрати.

Такий підхід відповідає принципу податкового регулювання екологічних аспектів діяльності підприємства, коли податок виконує не каральну, а стимулюючу функцію. Ефективна система екологічного оподаткування має забезпечувати, щоб кожна гривня податку поверталася у вигляді покращення технологій, модернізації обладнання чи підвищення культури екологічного менеджменту.

Для оцінювання економічної ефективності екологічного податку доцільно використовувати показник прибутку на 1 грн сплаченого екологічного податку (див. форм. 2.1). Цей показник відображає результативність діяльності підприємства відносно суми податкових зобов'язань.

$$Pr = \frac{Чп}{Еп}$$

де Чп – Чистий прибуток;

Еп – Екологічний податок.

Формула показує, скільки гривень чистого прибутку створюється на кожную гривню екологічного податку. Чим вищим є значення показника, тим ефективніше підприємство використовує ресурси та тим менш відчутним є податкове навантаження у співвідношенні з отриманим результатом. Разом із оцінкою результативності для підприємства важливо враховувати й ширший вплив екологічного податку на державну політику та екологічні результати.

Ефективність екологічного оподаткування проявляється не лише у тому, як підприємства реагують на податкові стимули, а й у тому, як держава розподіляє та використовує отримані кошти. Частина надходжень від екологічного податку повертається до підприємств у вигляді фінансування екологічних програм, грантів чи пільгових кредитів на модернізацію виробництва. Це створює ефект зворотного зв'язку, коли сплачені кошти не просто наповнюють бюджет, а реально працюють на зменшення обсягів забруднення. Такий механізм підвищує зацікавленість підприємств у впровадженні природоохоронних заходів, адже інвестиції з боку держави доповнюють власні зусилля підприємства. Водночас ефективність системи залежить від прозорості моніторингу використання цих коштів, щоб фінансування справді спрямовувалося на екологічні цілі, а не втрачалось в загальному бюджетному потоці.

Для кількісного оцінювання ефективності можна використовувати співвідношення між динамікою податкових надходжень і зменшенням обсягів забруднення, а також аналіз частки коштів, що реально спрямовуються на природоохоронні цілі. Такий аналіз має поєднувати економічні, екологічні та

управлінські показники, адже лише у комплексі вони дають реальну картину результативності податкового регулювання.

Загалом ефективність екологічного податку доцільно розглядати у трьох вимірах, а саме фінансовому для держави, регуляторному для підприємств і екологічному для суспільства. Саме така триєдина взаємодія створює основу для сталого розвитку, коли податкова система не лише наповнює бюджет, а й стимулює економіку до екологічної відповідальності.

2.3. Оцінка впливу екологічних платежів на податкове навантаження підприємства

Поняття податкового навантаження використовується для характеристики рівня податкового тиску на діяльність підприємства. Воно показує, яку частину податку містять в собі відповідні фінансові показники. Таким чином, податкове навантаження відображає рівень включення податкових платежів у фінансову структуру підприємства.

Для підприємства цей показник має практичне значення, адже дозволяє оцінити ефективність податкової політики, визначити ступінь податкової стійкості, а також зрозуміти, яку частку фінансових показників формують податкові зобов'язання та як вони впливають на результативність діяльності підприємства.

Податкове навантаження розраховується для того, щоб оцінити, як податки впливають на діяльність підприємства та які саме фінансові ресурси воно спрямовує на їх сплату. Такий аналіз дозволяє виявити, чи є податкове навантаження надмірним, визначити його структуру та зрозуміти, у яких напрямках можливе його зниження. Отримані результати дають підприємству підстави для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо оптимізації витрат, підвищення фінансової стійкості та планування подальшої податкової політики.

На думку Концевої В.В., Антоненко Н.В. та Карлової І.О., рівень податкового навантаження є важливим індикатором для власників і потенційних

інвесторів, оскільки він відображає реальні фінансові можливості підприємства, його податкові ризики та перспективи розвитку.

Автори підкреслюють доведену тезу, що податкове навантаження має регулююче значення, впливаючи на структуру витрат, інвестиційну активність і конкурентоспроможність підприємства.

У сучасних дослідженнях податкове навантаження трактується як співвідношення суми податків і зборів, фактично сплачених підприємством, до певної бази порівняння, а саме доходу, витрат або прибутку. Такий підхід дозволяє оцінити, який обсяг фінансових ресурсів вилучається на користь бюджету, і як це впливає на фінансовий результат діяльності [34].

Для оцінки впливу податків на результати діяльності підприємства у світовій практиці використовується підхід на основі ефективної ставки оподаткування, що визначає співвідношення фактично сплачених податків до прибутку до оподаткування. Такий показник відображає реальний рівень податкового тиску на суб'єкт господарювання.

Логіка цього підходу є універсальною і може бути адаптована для аналізу будь-якого виду податку, зокрема й екологічного. Розглядаючи екологічний податок у подібному форматі, можна оцінити його ефективність і вплив на фінансові результати підприємства, визначити, наскільки екологічні зобов'язання позначаються на прибутковості та фінансовій стійкості.

Аналогічну концепцію застосовує Світовий банк у показнику загальної ставки податків і внесків, який показує частку податкових платежів у прибутку підприємства. На цій основі може бути сформовано власні коефіцієнти екологічного податкового навантаження, що дозволяють кількісно оцінити рівень екологічного тиску в структурі загального податкового навантаження [35].

Серед поширених підходів виділяють кілька типів коефіцієнтів податкового навантаження:

- загальний коефіцієнт податкового навантаження, який визначає співвідношення всіх податкових платежів до фінансового результату;

- податкове навантаження за доходами, яке відображає частку податків у виручці;
- податкове навантаження за витратами, яке характеризує податкові відрахування відносно витрат підприємства;

Для підприємства аналіз податкового навантаження є основою для прийняття управлінських рішень у сфері фінансового планування, оптимізації витрат та оцінки ефективності податкової політики. Оптимальний рівень навантаження свідчить про збалансованість між виконанням податкових зобов'язань і забезпеченням стабільного розвитку підприємства.

Екологічне податкове навантаження – це частина загального податкового навантаження підприємства, що відображає обсяг його участі у фінансуванні природоохоронних заходів через сплату екологічного податку.

Рівень екологічного податкового навантаження визначають через частку екологічного податку у вибраному фінансовому показнику, а саме собівартості, витратах, доходах та фінансовому результаті. Чим більша ця частка, тим сильніший фінансовий тиск від екологічних зобов'язань відчувається на цих показниках, але водночас це може свідчити про високі обсяги шкідливих викидів.

Науковці Ярошевич Н.Б. та Якимів А.І. підкреслюють, що екологічний податок має виконувати, вже зазначений нами, принцип «забруднювач платить», коли сума податкових зобов'язань прямо пов'язана з масштабом негативного впливу підприємства на довкілля [36]. Як вже зазначалося, діючі ставки не в повній мірі відповідають фактичним екологічним збиткам, що знижує регулюючу ефективність цього податку.

Для оцінки екологічного податкового навантаження доцільно використовувати декілька показників, які враховують фінансові результати та екологічні параметри діяльності підприємства.

Аналіз таких показників дозволяє визначити, наскільки суттєво екологічні платежі впливають на фінансові результати, а також оцінити економічну доцільність заходів зі зниження шкідливих викидів. Високе екологічне податкове

навантаження може свідчити не лише про значні викиди, а й про недостатню модернізацію виробничих потужностей.

Шульга Т.М. розглядає екологічний податок як компенсаційний механізм, що забезпечує відшкодування шкоди, завданої навколишньому середовищу внаслідок діяльності підприємств. Авторка наголошує, що економічна сутність цього податку полягає у тому, що підприємство фактично несе фінансову відповідальність за створення екологічних ризиків. Це означає, що екологічний податок є не лише джерелом доходів бюджету, а й проявом екологічного податкового навантаження на підприємство.

Важливо, що Шульга Т.М. розглядає екологічний податок у контексті балансу між економічними інтересами підприємства та екологічною безпекою. На її думку, справедливий рівень екологічного податкового навантаження має створювати такі умови, за яких неефективне використання природних ресурсів та завдання шкоди довкіллю стають економічно не вигідними для підприємства. У цьому контексті екологічний податок повинен не стільки покладати додатковий фінансовий тиск, скільки стимулювати суб'єктів господарювання до раціонального природокористування, зменшення обсягів забруднення та впровадження екологічно орієнтованих технологій [37].

Отже, враховуючи думки різних вчених, можна сказати, що оцінка екологічного податкового навантаження дає змогу підприємству об'єктивно визначити рівень екологічного ризику у фінансовій діяльності, а також оцінити, наскільки ефективно воно поєднує економічні цілі з вимогами екологічної безпеки.

У наукових публікаціях питання оцінки податкового навантаження найчастіше розглядають через систему відносних показників, які визначають частку податку у певній базі порівняння, а саме собівартості, витратах, доході чи прибутку. Подібний підхід простежується у роботах Концевої, Антоненко та Карлової, де податкове навантаження визначається за єдиним принципом пропорційності, через співвідношення суми податкового платежу до економічного показника, що характеризує масштаби діяльності підприємства

[34]. У цих дослідженнях сформовано загальну методичну логіку, яка є універсальною та придатною для різних видів податкових зобов'язань.

На основі цієї логіки у даному дослідженні запропоновано власну узагальнену формулу, яка дозволяє подати всі часткові показники екологічного податкового навантаження в уніфікованому вигляді та забезпечити зіставність результатів. У формулі 2.2 екологічний податок співвідноситься з фінансовою базою, а саме собівартістю, витратами, доходом або фінансовим результатом до оподаткування. Такий підхід дає змогу на одній основі порівнювати різні аспекти впливу екологічного податку на діяльність підприємства.

З огляду на це частка екологічного навантаження в межах фінансових показників подається через узагальнену формулу, у якій екологічний податок співвідноситься з вибраною базою порівняння.

(2.2)

$$\text{Ч}_{\text{еп}} = \frac{\text{Еп}}{\text{Фп}} \times 100\%$$

де Еп – Екологічний податок (грн);

Фп – Фінансовий показник (грн).

Для аналізу екологічного податкового навантаження підприємства доцільно використовувати показники, які відображають частку екологічного податку у ключових фінансових характеристиках діяльності. Нами було обрано чотири основні показники, а саме частка екологічного податку у собівартості, у активах, у зобов'язаннях та у фінансовому результаті до оподаткування. Саме ці показники дозволяють комплексно оцінити вплив екологічного податку як податкового тягара на підприємство. Такий підхід робить оцінку екологічного податкового навантаження більш повною та дозволяє визначити, на якому етапі діяльності податкові зобов'язання є найбільш відчутними.

На основі загальної формули можна вирахувати частку вартості екологічного податку, який сидить в кожному із фінансових показників.

Частка екологічного податку у собівартості продукції показує, яку частину виробничих витрат становлять екологічні податкові платежі. Показник дає змогу

визначити, наскільки екологічний податок впливає на структуру собівартості та чи є його частка суттєвою для підприємства.

Частка екологічного податку в активах підприємства використовується для оцінки рівня потенційного податкового тиску на ресурсну базу підприємства. Показник демонструє, яку частину активів, що знаходяться у розпорядженні підприємства, може становити сума екологічного податку.

Частка екологічного податку у зобов'язаннях підприємства відображає відносне значення екологічного податку у структурі боргових та контрактних зобов'язань. Даний показник є важливим з точки зору оцінки податкової стійкості, оскільки дозволяє визначити, наскільки сплата екологічного податку впливає на обсяг залучених фінансових ресурсів.

Частка екологічного податку у фінансовому результаті до оподаткування є одним із найбільш інформативних показників, оскільки відображає прямий вплив екологічних платежів на прибутковість підприємства. У ситуаціях, коли прибутковість є низькою, навіть невеликі суми екологічного податку можуть формувати значний тиск на фінансовий результат. Зростання цього показника може свідчити про посилення екологічних ризиків або про недостатню модернізацію виробництва.

Отримані часткові показники дають змогу оцінити вплив екологічного податку на окремі елементи фінансової діяльності підприємства. Проте для комплексної характеристики податкового навантаження доцільно використовувати інтегральний показник, який узагальнює результати всіх попередніх розрахунків.

Інтегральний показник визначається на основі розрахункових значень кожного часткового показника та їх вагових коефіцієнтів (див. форм. 2.3).

(2.3)

$$I_n = (P_1 \times B_1) + (P_2 \times B_2) + (P_3 \times B_3) + (P_4 \times B_4)$$

де P – Частка екологічного податку у фінансовому показнику;

B – Ваговий коефіцієнт.

Інтегральний показник має важливе аналітичне значення, оскільки відображає не окремий аспект впливу екологічного податку, а сукупний результат дії всіх фінансових параметрів. Вагові коефіцієнти застосовуються для того, щоб врахувати різну значущість часткових показників залежно від специфіки діяльності підприємства та цілей аналізу.

Отже, запропонована система показників та інтегральний індикатор формують узгоджену методичну базу для оцінки екологічного податкового навантаження. Такий підхід дозволяє розглядати податок не окремими елементами, а як цілісну взаємодію з основними фінансовими показниками підприємства.

3. АНАЛІЗ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ «АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ»

3.1. Аналіз фінансово-господарської діяльності ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»

Публічне акціонерне товариство «АрселорМіттал Кривий Ріг» є одним із найбільших металургійних підприємств в Україні та відіграє значну роль у формуванні промислового потенціалу держави. Підприємство постачає продукцію як на внутрішній ринок, так і на експорт, що забезпечує стабільні надходження в державний бюджет та сприяє зміцненню позицій України на світовому металургійному ринку. Враховуючи масштаби виробництва та ресурсомісткість технологічних процесів, діяльність підприємства має не лише економічне, але й важливе екологічне значення, оскільки пов'язана з утворенням викидів, відходів та впливом на природні ресурси.

ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» було обрано як основне підприємство дослідження з огляду на його значну роль у металургійній галузі України. Дане підприємство є одним з найбільших промислових природокористувачів, яке відрізняється високим рівнем енергоємності та великим обсягом відходів і викидів, що робить його показовим прикладом для аналізу екологічних аспектів господарської діяльності в умовах промислового виробництва.

ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» (колишня назва ВПАТ «Криворіжсталь») зареєстроване у формі акціонерного товариства, код ЄДРПОУ – 24432974, зареєстроване 08 квітня 2004 року. Юридична адреса підприємства знаходиться в м. Кривий Ріг, Дніпропетровської області. Цей регіон був і залишається одним із найбільших промислових центрів країни, відомий значною кількістю гірничодобувних і переробних виробництв.

Розташування даного підприємства в цій області з величезною мінерально-сировинною базою – економічно вигідне, але в той же час вимагає більш якісного екологічного контролю, що пов'язано з накопичувальним техногенним впливом на навколишнє і природне середовище.

Компанія входить до складу Міжнародної корпорації АрселорМіттал, яка є світовим лідером з виробництва сталі. Це впливає на впровадження більш сучасних технологій і дозволяє знаходити нові підходи до роботи екологічного менеджменту. Належність до міжнародної структури висуває вимоги до ефективності виробництва та відповідальності за екологічною ситуацією, оскільки діяльність оцінюється відповідно до корпоративних стандартів загальноприйнятих принципів сталого розвитку. Для підприємства це означає поступове наближення до європейських вимог щодо екологічної звітності та мінімізації впливу на довкілля.

Основні види діяльності підприємства охоплюють виробництво металопродукції, які використовуються в будівництві, машинобудуванні, енергетиці та розвитку інфраструктури. Підприємство працює за принципом вертикальної інтеграції, що дозволяє контролювати більшість етапів виробничого процесу, від підготовки сировини і до випуску готової продукції. Такий підхід забезпечує економічність, однак робить процес управління екологічними аспектами складнішим, оскільки вплив на навколишнє середовище формується на кожному етапі виробничого циклу.

ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» є металургійним комбінатом повного циклу, до складу якого входять коксохімічне виробництво, гірничо-збагачувальний комплекс, шахтоуправління з відкритим та підземним видобутком залізної руди, а також аглодоменні, сталеплавильні та прокатні потужності.

Схематичне зображення структури виробничого циклу підприємства наведено на рис. 3.1. Виробничий процес реалізовується у послідовності технологічних етапів – від підготовки сировини та агломерації, через виплавку чавуну та сталі, до прокатного переділу, на виході якого формується кінцева металопродукція. Така структура дозволяє підприємству самостійно реалізовувати весь технологічний ланцюг від видобутку сировини до фінальної обробки металу, що забезпечує високу виробничу автономність.

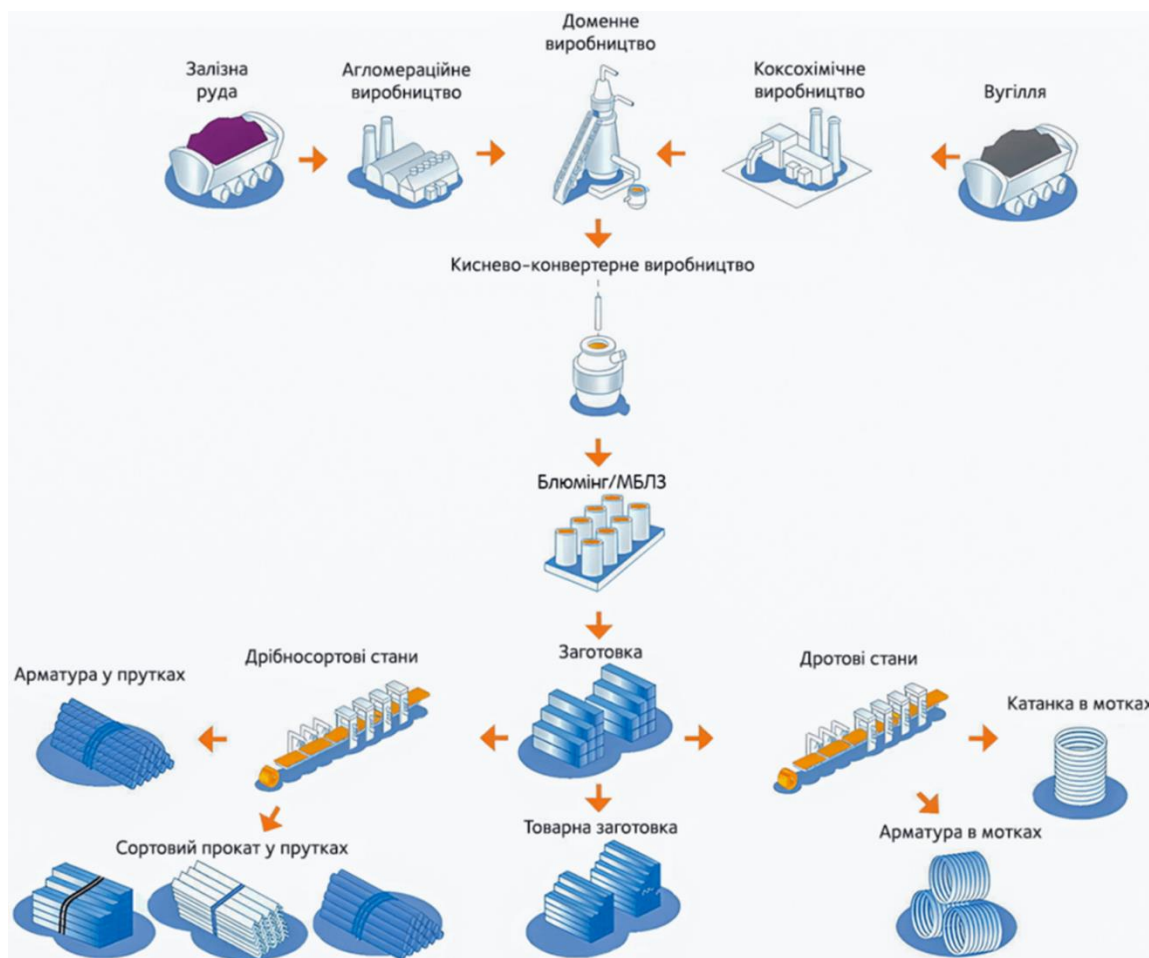

Рисунок 3.1 – Схема виробничого циклу ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»

Джерело: [38]

Виробнича структура ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» охоплює комплекс основних та допоміжних підрозділів, що забезпечують реалізацію повного металургійного циклу, від видобутку руди і підготовки сировини до виплавки металу та його прокатної обробки.

Шахтоуправління здійснює підземний видобуток залізної руди з виробничою потужністю близько 700 тис. тонн на рік та включає:

- дільниці очисного виймання та нарізних робіт;
- прохідницьку дільницю підземного будівництва;
- дільницю дробильно-сортувальної фабрики;
- інші допоміжні виробничі дільниці.

Гірничо-збагачувальне виробництво зосереджене на відкритому видобутку та подальшому збагаченні магнетитових кварцитів і включає:

- гірничотransпортний підрозділ (рудоуправління, дробильні фабрики, гірничотransпортний цех, управління залізничного транспорту);
- дробильно-збагачувальний підрозділ (дробильна фабрика, рудозбагачувальні фабрики, цех шламового господарства);
- допоміжні цехи, серед яких цех технологічного водопостачання, цех мереж та підстанцій і ремонтний цех.

Загальна площа виробничого комплексу становить понад 4,8 тис. га, що включає кар'єри, зовнішні відвали порожніх порід, хвостосховища та промислову територію.

Коксохімічне виробництво є одним із найбільших у Східній Європі та забезпечує переробку кам'яного вугілля з отриманням коксу, коксового газу та продуктів коксування. До його складу входять:

- вуглепідготовчий цех, що забезпечує прийом, зберігання та підготовку вугільної шихти;
- коксовий цех № 1, де здійснюється процес коксування;
- цех уловлювання, в якому відбувається охолодження газу та вилучення продуктів коксування;
- цех сіркоочищення, де газ проходить очистку з отриманням сірчаної кислоти.

У 2022 році було виведено з експлуатації застарілі коксові батареї, натомість основні технологічні процеси здійснюються на модернізованих агрегатах, що дозволило знизити рівень втрат газу та запиленості повітря.

Металургійне виробництво підприємства включає три основні департаменти – аглодоменний, сталеплавильний та прокатний.

Агломераційний департамент здійснює підготовку та виробництво агломерату, що використовується як сировина у доменному виробництві. До його складу входять три агломераційні цехи.

Департамент з виробництва чавуну та сталі забезпечує процеси виплавки металу та включає агломераційну фабрику, доменний цех (у складі доменні печі), конвертерний цех, вогнетривко-вапняний цех і копровий цех, що здійснює переробку металобрухту.

Прокатний департамент займається остаточною обробкою металу та формуванням товарної продукції. До його складу входять цех «Блюмінг», два сортопрокатні цехи, прокатний цех №3, а також вальцетокарний цех, що забезпечує механічну обробку валків [38].

Для проведення емпіричного аналізу використано дані фінансової звітності ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», опублікованої на офіційному сайті підприємства (див. табл. 3.1). Період дослідження охоплює чотири роки, що дозволяє простежити зміну ключових фінансових показників у довоєнний та військовий періоди.

Таблиця 3.1 – Основні фінансові показники ПАТ «АрселорМіттал Кривий ріг» за 2021-2024 рр.

Показник	2021	2022	2023	2024
	тис. грн	тис. грн	тис. грн	тис. грн
Чистий дохід від реалізації продукції	109 303 155	43 818 410	41 848 635	64 591 407
Собівартість реалізованої продукції	74 561 304	55 829 721	50 635 909	69 042 126
Активи	105 800 975	52 682 761	47 031 718	51 725 655
Зобов'язання	29 248 975	24 469 822	31 014 924	44 329 219
Власний капітал	76 552 000	28 212 939	16 016 794	7 396 436
Фінансовий результат до оподаткування	30 688 796	-51 360 445	-11 721 749	-8 833 003
Чистий прибуток/збиток	25 216 068	-49 009 104	-11 811 030	-8 848 963

Джерело: на основі додатків А, Б, В.

За результатами аналізу за 2021-2024 рр. простежується поступове погіршення фінансового стану підприємства. Якщо у 2021 році діяльність була стабільною та прибутковою, то починаючи з 2022 року спостерігається скорочення обсягів активів і власного капіталу при одночасному зростанні зобов'язань. У 2023-2024 рр. підприємство стабільно працює в збитковості, що свідчить про те, що є залежність, яка зростає від зовнішніх джерел фінансування. Загалом можна зазначити про намагання підприємства врівноважити фінансове становище.

Візуально видно, наскільки суттєво змінювалася динаміка всіх основних показників за останні чотири роки (див. рис. 3.2).

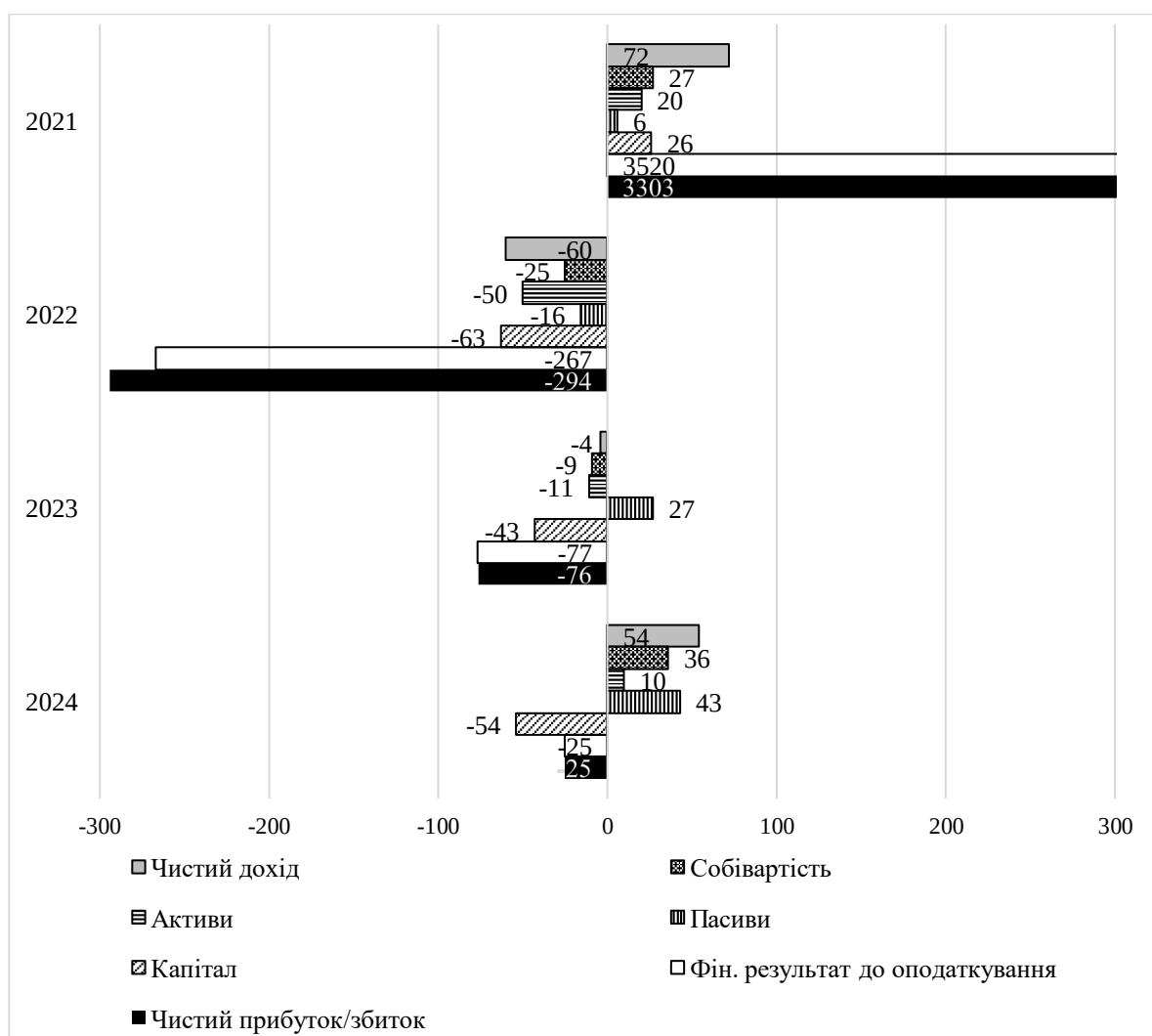

Рисунок 3.2 – Динаміка основних фінансових показників ПАТ
«АрселорМіттал Кривий ріг» за 2021-2024 рр.

Джерело: на основі додатків А, Б, В.

Найбільш сприятливим для підприємства був 2021 рік, саме тоді спостерігалось максимальне зростання ключових показників. Особливо відзначився чистий прибуток, який порівняно з 2020 роком, зріс на 3303%. По всіх інших представлених в таблиці показниках спостерігалися значні підвищення в темпі росту, окрім зобов'язань, що характеризує собою меншу залученість від зовнішнього фінансування та зниження потреби в позиковому капіталі.

Уже у 2022 році ситуація різко змінилася, підприємство отримало чистий збиток із зниженням показника на 294%, активи скоротилися майже на 50%, а зобов'язання на 16%. Така динаміка може бути пояснена низьким рівнем інвестиційної підтримки та необхідністю використання власного капіталу, як основного джерела покриття витрат.

У 2023 році негативна тенденція збереглась, хоча її інтенсивність зменшилась. Чистий дохід від реалізації скоротився на 4% від попереднього року, активи на 11%, тоді як зобов'язання зросли на 27%, що може свідчити про поступове збільшення кредитного фінансування. Чистий збиток зменшився на 76%, що може вказувати на подальший вплив несприятливих зовнішніх факторів.

У 2024 році спостерігається ознаки стабілізації фінансового становища. Чистий дохід зріс на половину, активи на 10%, проте власний капітал зменшився у два рази порівняно в минулорічними показниками. Це дозволяє припустити, що фінансове відновлення здійснювалося переважно за рахунок позикових коштів. Чистий збиток зменшився ще на 25%, що підтверджує гальмівний спротив подальшому спаду доходу.

З метою більш повної оцінки ефективності використання фінансових ресурсів підприємства доцільним є аналіз показників рентабельності, які відображають рівень результативності господарської діяльності та здатність генерувати прибуток за наявних ресурсів. Рентабельність характеризує реальну віддачу активів та капіталу, а не лише обсяг отриманого прибутку (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Рентабельність ПАТ «АрселорМіттал Кривий ріг» за 2021-2024 рр.

Показник	2021	2022	2023	2024
Рентабельність активів (ROA), %	23,8	-93,0	-25,1	-17,1
Рентабельність власного капіталу (ROE), %	32,9	-173,7	-73,7	-119,6

Джерело: розраховано автором на основі додатків А, Б, В.

Динаміка показників рентабельності підтверджує загальну тенденцію до погіршення фінансових результатів підприємства. Незважаючи на наявність прибутку у 2021-2022 рр., рентабельність активів та власного капіталу набуває від'ємних значень у 2022 році. Це пов'язано зі стрімким скороченням активів та власного капіталу, що призвело до зменшення бази для розрахунку показників.

У 2023-2024 рр. збитковість підприємства спричинила подальше падіння рентабельності, що є закономірним результатом збитковості. Навіть за умов часткової стабілізації у 2024 році підприємство все ще не змогло повернутися до прибуткової діяльності, що зумовило продовження тенденції спаду рентабельності. Таким чином, негативні значення рентабельності є наслідком поєднання зниження доходів, високої собівартості та скорочення ресурсної бази під впливом воєнних факторів.

У підсумку ми бачимо, що наші дослідження підтверджують факт погіршення фінансового стану підприємства. Негативна динаміка спостерігається в ослабленні економічної стійкості, скороченні прибутковості та зростанні залежності від зовнішніх джерел фінансування. Такі зміни та погіршення фінансового стану є результатом не тільки внутрішніх проблем підприємства, але перш за все впливу зовнішніх факторів, які масштабно відбулися на діяльності ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг».

Фінансові проблеми в 2022-2023 рр. були пов'язані з низкою зовнішніх факторів, основним з яких є ведення військових дій на території України. Основна проблема, з якою зіткнулося підприємство, це порушення логістики

через блокування морських портів і обмеження авіасполучення, через це вибір припав на залізничні та автомобільні перевезення. У другому кварталі 2022 р. це спричинило гострий дефіцит пального, що ускладнило матеріально-технічне забезпечення виробництва. Значний вплив також мав і дефіцит електроенергії (листопад 2022 - лютий 2023 рр.), який стався на тлі масових атак на енергетичну інфраструктуру, що призвело до тимчасового обмеження обсягів виробництва. У підсумку, середній рівень завантаженості виробничих потужностей у 2022 р. склав лише 20-25%, що досить негативно позначилося на доходах і прибутковості підприємства.

У 2024 році ми бачимо, що діяльність підприємства частково стабілізувалася завдяки функціонуванню українського морського коридору, що створило можливості для відновлення експорту металургійної продукції. Але також зберігалися ризики, пов'язані з військовими діями, загрозами ракетних і безпілотних атак, енергетичною кризою та гострою нестачею кваліфікованих кадрів. Ускладнення енергопостачання та зростання вартості електроенергії та енергоносіїв вплинули на подальше підвищення виробничих витрат. Навіть, незважаючи на непогане зростання виробництва сталі та чавуну в межах галузі, фінансовий результат ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» залишився збитковим, що призвело до істотного падіння доходів і зменшення вартості чистих активів підприємства.

3.2. Оцінка впливу екологічних податків на діяльність ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»

Для проведення дослідження обрано ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» як одне з найбільших металургійних підприємств України та наймасштабніший природокористувач у цій галузі. Такий вибір є репрезентативним, оскільки підприємство здійснює повний металургійний цикл, характеризується високою ресурсоемністю виробництва та значним рівнем екологічного впливу. Це дозволяє об'єктивно оцінити ефективність та податкове навантаження на підприємство.

ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» є одним із основних платників екологічного податку в Україні. За результатами аналізу, підприємство щорічно сплачує суттєві суми екологічного податку, формуючи вагому частку надходжень до місцевого бюджету Дніпропетровської області. Це дозволяє об'єктивно оцінити вплив податкових механізмів на бізнес у галузі, яка затребує велику кількість природних ресурсів.

На рис. 3.3 наведено частку екологічного податку, сплаченого підприємством, у структурі екологічних надходжень зведеного бюджету Дніпропетровської області.

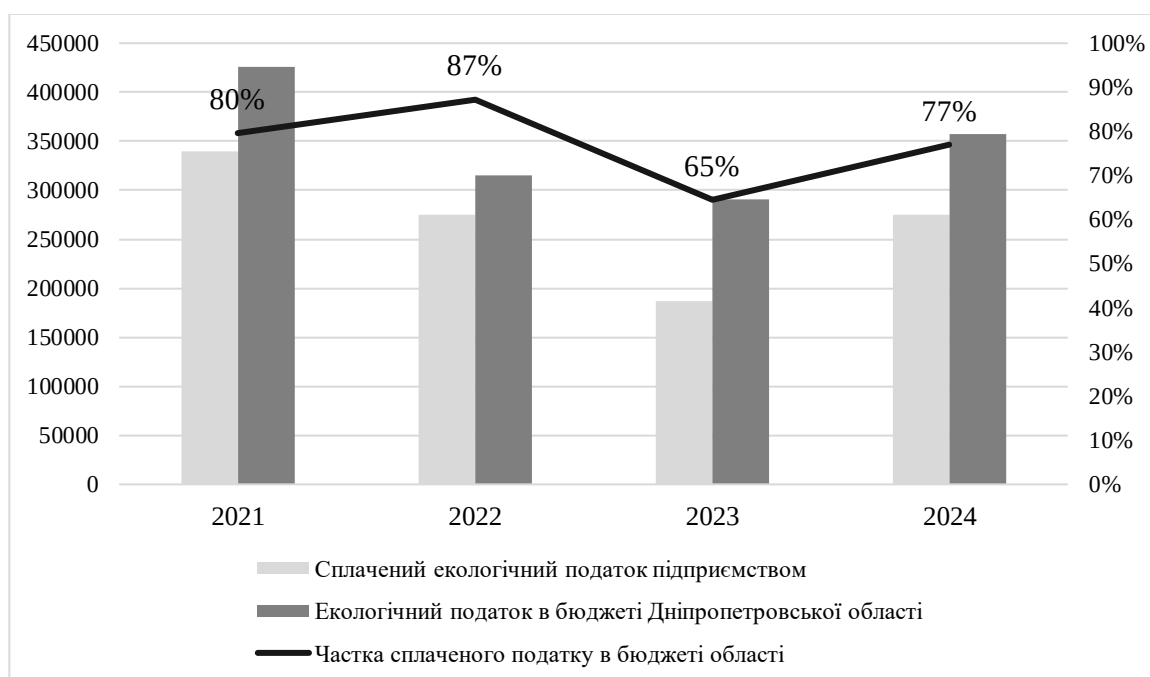

Рисунок 3.3 – Частка екологічного податку ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» у зведеному бюджеті Дніпропетровської області

Джерело: розраховано автором на основі [39], [40], [41], [42].

Як видно на рисунку, ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» формує переважну частину екологічних податкових надходжень до бюджету Дніпропетровської області. У 2021 році підприємство забезпечило 80% загальної суми сплаченого екологічного податку по регіону, що відповідає періоду найвищої економічної активності та стабільної виробничої роботи.

У 2022 році частка зросла до 87%, така ситуація пояснюється не підвищенням екологічного навантаження, а скороченням діяльності інших

суб'єктів господарювання внаслідок повномасштабної війни. На фоні цього, попри найнижчому надходженні до місцевого бюджету самого податку, підприємство має найбільшу частку по сплаті за цей рік.

У 2023 році показник знизився до 65%, що пов'язано не лише зі збитковістю, але й із реалізацією підприємством природоохоронних заходів. Зокрема, було виведено з експлуатації п'ять агломашин, що дало змогу скоротити обсяги викидів забруднюючих речовин на 24 тис. тонн, а також продовжено проєктні роботи з реконструкції конвертерного цеху та впровадження системи екологічного моніторингу [44]. Це могло тимчасово знизити базу оподаткування, водночас зменшуючи екологічний вплив виробництва.

Вже у 2024 році частка екологічного податку підвищилася до 77%, що свідчить про поступове відновлення операційної діяльності підприємства. Незважаючи на збереження збитковості, суттєве підвищення рівня сплати екологічних платежів може вказувати на поступове повернення виробничих потужностей та впровадження стабілізаційних кроків для кращого фінансового положення підприємства.

Для оцінки податкового навантаження екологічним податком було проаналізовано динаміку сум екологічного податку, сплачених ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» у 2020-2024 рр. (див. табл. 3.3) Це дозволило простежити, як змінювалися обсяги податкових платежів у різні періоди та як на них вплинули воєнні події і реалізація природоохоронних заходів.

Таблиця 3.3 – Динаміка екологічного податку сплаченого ПАТ
«АрселорМіттал Кривий Ріг» за 2022-2024 рр.

Показник	2021	2022	2023	2024
Екологічний податок, тис. грн	316 771	339 485	274 639	187 214
Темп зростання/спадання екологічного податку, %	7	-19	-32	47

Джерело: розраховано автором на основі [39], [40], [41], [42].

Закономірно, що у 2021 році при найвищому рівні господарської активності та максимальних значеннях чистого доходу за досліджуваний період, підприємство сплатило найбільшу суму екологічного податку. Надалі простежується коливання обсягів податкових платежів. Значне зменшення сплати екологічного податку за 2022-2023 роки пояснюється тим, що загалом був вплив як внутрішніх так і зовнішніх чинників, а саме скорочення виробництва, реалізація природоохоронних заходів, збитковість діяльності, зміна ставок оподаткування. Хоча ставки податку за викиди в повітря після 2021 року значно зросли, це не сильно впливало на загальний результат по сплаті екологічного податку.

У 2024 році обсяг сплаченого екологічного податку зріс, як вже зазначалося, це свідчить про часткове відновлення економічної активності, хоча підприємство все ще залишається збитковим. Такі зміни по сплаті податку свідчать про залежність обсягів екологічних платежів від рівня господарської діяльності та фінансових можливостей підприємства.

Оцінка екологічного податкового навантаження проведена не лише за абсолютними значеннями, а й з урахуванням структури впливу екологічного податку на ключові фінансові показники (див. табл. 3.4). Для цього визначено вагові коефіцієнти, які відображають важливість кожного показника в умовах функціонування підприємства. Найвища питома вага була присвоєна показникам, де частка екологічного податку є найбільш значною, що дозволяє більш об'єктивно оцінити рівень податкового тиску з позиції фінансової стійкості.

Таблиця 3.4 – Розрахунок податкового навантаження на ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», %

Показник	Роки	Частка екологічного податку в собівартості	Частка екологічного податку в активах	Частка екологічного податку в зобов'язаннях	Частка екологічного податку в фінансовому результаті до оподаткування	Інтегральний показник
Розрахункове значення	2021	0,46	0,32	1,16	1,11	-
	2022	0,49	0,52	1,12	-0,53	
	2023	0,37	0,40	0,60	-1,60	
	2024	0,40	0,53	0,62	-3,11	
Вагові коефіцієнти	2021	0,3	0,2	0,9	0,6	
	2022	0,3	0,2	0,9	0,6	
	2023	0,4	0,5	0,9	0,1	
	2024	0,4	0,5	0,8	0,1	
Зважене значення	2021	0,14	0,06	1,04	0,66	1,91
	2022	0,15	0,10	1,01	-0,32	0,94
	2023	0,15	0,20	0,54	-0,16	0,73
	2024	0,16	0,27	0,50	-0,31	0,61

Джерело: складено автором.

Результати проведених розрахунків показують, що найбільша частка екологічного податку припадає на структуру зобов'язань підприємства. Це зумовлено тим, що в умовах збитковості та обмеженого фінансового результату сплата податку здійснюється переважно за рахунок залучених коштів, а не власного капіталу. Певна частина позикових коштів спрямовується на виконання екологічних податкових зобов'язань. Частка податку у фінансовому результаті до оподаткування після 2022 року має від'ємний характер, що означає, що екологічний податок не покривається прибутком і додатково поглиблює розмір збитку.

Найвищого значення інтегральний показник досяг у 2021 році в період максимальної виробничої активності. Починаючи з 2022 року, спостерігається його послідовне зменшення, що пов'язано зі скороченням обсягів виробництва,

переходом підприємства до збиткової діяльності та реалізацією заходів природоохоронного характеру.

Попри те, що обсяги сплаченого екологічного податку залишаються суттєвими, скорочення фінансових результатів підприємства та зниження вартості активів призвели до зменшення його відносної частки у структурі показників. Тобто зменшення частки податку свідчить не про послаблення податкового навантаження, а про зменшення фінансових можливостей підприємства.

Для оцінки ефективності екологічного оподаткування використано показник, який показує, скільки гривень прибутку або збитку, припадає на 1 грн сплаченого екологічного податку. Розраховані значення цього показника наведено на рисунку 3.4.

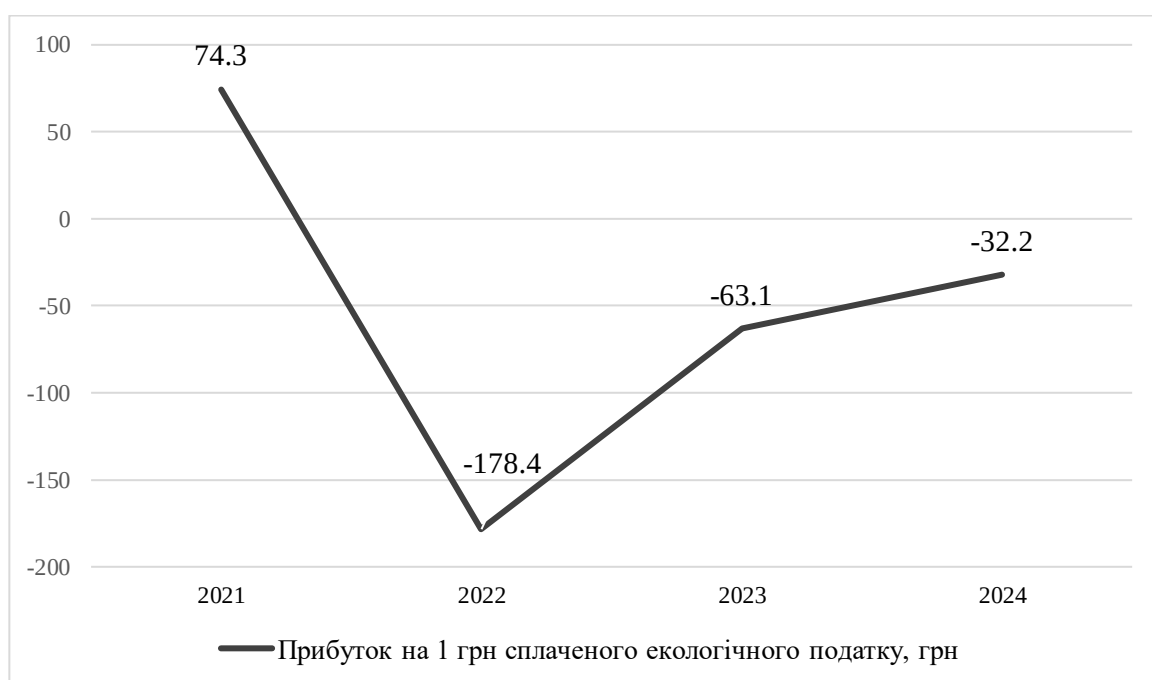

Рисунок 3.4 – Прибуток на 1 грн сплаченого екологічного податку ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» за 2021-2024 рр.

Джерело: розраховано автором.

У 2021 році спостерігався найкращий результат, на кожну 1 грн сплаченого екологічного податку припадало 74 грн прибутку, що свідчило про стабільну діяльність підприємства та наявність достатнього фінансового ресурсу для

покриття податкових зобов'язань. Починаючи з 2022 року показник набуває від'ємного значення, що пов'язано з переходом підприємства до збитковості. Так, у 2022 році на 1 грн податку припадало 178 грн, у 2023 році -63 грн, а у 2024 році -32 грн, що відображає поступове зменшення негативного ефекту.

Від'ємні значення показника підтверджують, що з 2022 року підприємство здійснює сплату екологічного податку за відсутності достатнього прибутку, що додатково поглиблює збитковість. Попри певне покращення у 2024 році, повернення до прибуткової діяльності ще не відбулося. Це свідчить про те, що виконання податкових зобов'язань здійснюється в умовах дефіциту власних коштів, імовірно за рахунок позикових ресурсів, що корелює зі збільшенням частки екологічного податку у структурі зобов'язань підприємства.

Було проаналізовано обсяги забруднюючих викидів підприємства в атмосферу за 2022-2024 рр. (див. рис. 3.5), що дало змогу простежити їхню динаміку в умовах змін виробничої активності. Попри реалізацію природоохоронних заходів, які мали б зменшувати екологічний тиск, фактичні значення свідчать, що їхній ефект був частково нівельований подальшим нарощуванням виробничих процесів.

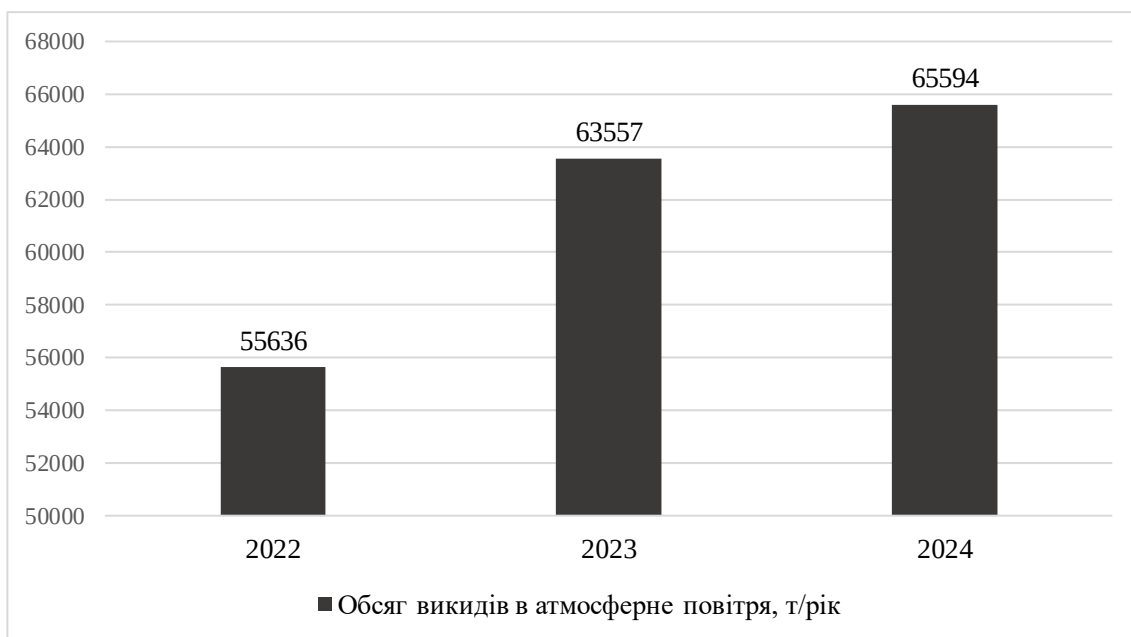

Рисунок 3.5 – Обсяг викидів в атмосферу ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» зв 2022-2024 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [43], [44], [45].

У 2022-2024 роках обсяги викидів забруднюючих речовин зросли з 55 тис. тонн до понад 65 тис. тонн, що свідчить про поступове відновлення виробництва після його різкого скорочення. При цьому між рівнем викидів та інтегральним показником податкового навантаження простежується обернений зв'язок, зі збільшенням фактичних викидів значення інтегрального показника зменшувалося. Така ситуація пояснюється загальним станом діяльності підприємства, яке працювало в умовах збитковості та нестабільності, і саме ці фактори впливали на зміну фінансових показників, що використовуються для розрахунку інтегрального індексу.

Водночас слід зазначити, що зростання викидів відбулося попри реалізацію природоохоронних заходів та часткове виведення з експлуатації застарілого обладнання.

Варто також враховувати, що у періоди відключень електроенергії підприємство використовувало резервні джерела живлення. Відповідно з ст. 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» [46], генератори, які застосовуються в таких випадках, не підлягають процедурі оцінки впливу на довкілля та не належать до видів діяльності, що можуть спричиняти значний негативний вплив. Незважаючи на відповідність вимогам законодавства, використання такого обладнання може формувати додаткові викиди, які не відображаються у стандартній екологічній звітності.

Таким чином, використання генераторів не впливає на показники екологічного навантаження та не може бути причиною зростання обсягів викидів, зафіксованого у 2022-2024 роках. Отже, збільшення викидів у цей період пов'язане передусім із поступовим відновленням виробничої активності, а не із застосуванням резервних джерел енергії. Динаміка обсягів викидів корелює з виробничим навантаженням, тоді як зміни фінансових та податкових показників відбувалися переважно під впливом загального економічного стану підприємства.

4. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОБҐРУНТУВАННЯМ РЕКОМЕНДАЦІЙ З ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Екологічне оподаткування є важливим інструментом регулювання впливу на довкілля, однак у сучасних умовах воно здебільшого виконує фіскальну функцію, а не стимулюючу. Аналіз показує, що збільшення сум екологічного податку не супроводжується скороченням обсягів викидів, що свідчить про низьку ефективність його впливу на екологічну поведінку суб'єктів господарювання.

Проблема полягає у тому, що механізм справляння екологічного податку не враховує реальний рівень екологічного ризику, а податкові платежі розглядаються підприємствами як обов'язкові витрати, які простіше сплатити, ніж інвестувати в модернізацію або впровадження природоохоронних заходів.

Частка екологічного податку у загальних витратах є незначною, але за умов низької прибутковості такі платежі можуть створювати фінансовий тиск. Це означає, що екологічний податок не формує належного стимулу до зменшення обсягів забруднення, а може підштовхувати підприємство до заниження показників у звітності, оскільки економічно вигідніше скоротити задекларовані викиди, ніж здійснювати реальні природоохоронні заходи.

Стимулюючий ефект екологічного податку можливий за умов стабільної економічної ситуації, коли підприємства мають ресурс для інвестицій. В умовах воєнних дій та загальної економічної нестабільності, впровадження екологічних вимог часто призупиняється або супроводжується тимчасовими послабленнями. Тому запровадження стимулюючих податкових механізмів доцільно реалізовувати із врахуванням реальних фінансових можливостей підприємств.

Варто зазначити, що повністю уникнути викидів на підприємствах із високою інтенсивністю виробництва практично неможливо. Однак за умови модернізації обладнання та застосування більш ефективних систем очищення можна суттєво знизити негативний вплив на довкілля. Тобто мета екологічної

політики має полягати не у повній ліквідації викидів, а у їх мінімізації до екологічно допустимого рівня.

Для узагальнення отриманих результатів дослідження доцільно представити взаємозв'язок основних факторів, що впливають на ефективність екологічного оподаткування, та окреслити характер їх впливу на обсяги податкових надходжень і екологічні результати діяльності підприємства (табл. 4.1).

Таблиця 4.1 – Взаємозв'язок основних показників у сфері екологічного оподаткування

Показник	Взаємозв'язок з:	
	Обсягами надходжень екологічного податку	Станом навколишнього природного середовища
Кількість суб'єктів, які здійснюють викиди та забруднення та інтенсивність такої діяльності	Прямий	Обернений
Застосування модернізацій та оновлення устаткування для зменшення негативного впливу на природне середовище	Обернений	Прямий
Ставки екологічного податку	Прямий	Прямий

Джерело: складено автором на основі [47]

Результативність екологічного оподаткування формується під впливом як інтенсивності виробничої діяльності та рівня податкового навантаження, так і під впливом ступеня технологічної модернізації обладнання підприємства. Фіскальний ефект проявляється в короткостроковій перспективі, тоді як досягнення екологічних результатів потребує більше часу та відповідних фінансових можливостей.

Таким чином, ефективність екологічного оподаткування залежить не лише від рівня податкових ставок, а й від здатності підприємства адаптуватися до екологічних вимог. Враховуючи отримані результати, доцільним є формування

рекомендацій, спрямованих на гармонізацію податкових механізмів з екологічними стандартами, удосконалення системи обліку викидів, підвищення ставок до рівня економічної відчутності у поєднанні з механізмом заохочення для підприємств, що інвестують у сучасні технології. Це дозволить змістити акцент з пасивної сплати податку на активну екологічну трансформацію.

Як уже було зазначено вище, реалізація екологічних заходів в повній мірі можлива лише за умов стабільного економічного середовища. Тому наступні рекомендації слід розглядати як ті, що можуть бути впроваджені поступово за сприятливих умов.

Передусім доцільно посилити державний контроль за виконанням природоохоронних заходів, зокрема шляхом проведення регулярних екологічних інспекцій, не лише із фіксацією порушень, а й з оцінкою технологічного рівня виробництва. Водночас державний нагляд має поєднуватися з належною внутрішньою системою контролю за екологічними показниками підприємства, що забезпечить своєчасне реагування на їх зміни та сприятиме формуванню обґрунтованих управлінських рішень у сфері природокористування.

З боку підприємства актуальним є впровадження системи внутрішнього моніторингу рівня викидів, інтегрованої з фінансовим та екологічним обліком, що дозволить своєчасно реагувати на зміни екологічних показників. Це дозволить оперативно реагувати на зміни екологічних показників і приймати обґрунтовані рішення. Раціональним є поступове інвестування у технології очищення, оновлення обладнання та підвищення енергоефективності виробництва, що дає можливість зменшити вплив на довкілля без різкого збільшення витрат.

Варто зазначити, що на міжнародному рівні, при визначенні обсягів викидів речовин забруднення, загальноприйнято використовувати стандартизовані позначення, зокрема у вигляді хімічної формули, наприклад CO₂, або типової назви «парникові гази». У практиці складання екологічної звітності в Україні, попри коректність нормативно-правових визначень, нерідко застосовуються різні варіанти термінів, а саме «вуглець», «вуглекислий газ»,

«CO₂», «діоксид вуглецю», «двоокис вуглецю», «карбон-оксид», «парникові гази». Така термінологічна різноманітність не порушує законодавства, однак може ускладнювати порівнянність даних у процесі екологічного моніторингу та формування податкових зобов'язань. Тому введення єдиної термінології допоможе підвищити точність розрахунків і зробить екологічні показники більш зрозумілими.

Враховуючи те, що екологічний податок наразі практично не виконує стимулюючу функцію, подальші дослідження логічно зосередити на пошуку більш дієвих механізмів його використання. Перспективним напрямом є визначення оптимального співвідношення між підвищенням ставок та наданням фінансової підтримки підприємствам, які інвестують у модернізацію та «зелені» технології. Це дозволить знайти такий рівень податкового навантаження, при якому суб'єктам господарювання буде вигідніше реально зменшувати обсяги забруднення, а не просто виконувати фіскальні зобов'язання.

Узагальнюючи отримані результати, можна сказати, що екологічний податок доцільно використовувати не лише як засіб наповнення бюджету, а як інструмент стимулювання екологічної модернізації підприємств. Для цього ставки податку мають бути економічно відчутними, але водночас варто передбачати механізми підтримки тих суб'єктів господарювання, які інвестують у технології зниження викидів, модернізацію обладнання або впровадження енергозберігаючих рішень. Такий підхід сприятиме тому, що підприємствам буде вигідніше зменшувати рівень забруднення, розуміючи всю відповідальність перед екологією країни, а не уникати сплати податків чи інвестицій у модернізацію обладнання шляхом заниження показників обсягу викидів у звітності.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження встановлено, що екологічне оподаткування може слугувати як інструментом фіскального впливу, так і механізмом формування екологічно-відповідальної поведінки підприємств. У роботі розкрито теоретичні, методичні та практичні основи податкового регулювання екологічних аспектів діяльності підприємства, що дозволило сформулювати цілісне бачення його впливу на економічні рішення бізнесу та забезпечити досягнення поставленої мети дослідження.

По-перше, активне запровадження систем екологічного податку припадає в світовій практиці на 1970-ті роки. В Україні, вже під час настання незалежності, була готова система екологічних податків, якої країна деякий час притримувалася, доки не модернізувала систему під свої природоохоронні потреби. Значним кроком у формуванні системи стало створення у 1998 році Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, який став першим централізованим механізмом акумулювання коштів на природоохоронні заходи.

По-друге, система екологічного оподаткування України потребує подальшого вдосконалення в сфері розподілу надходжень від сплати податку. Чинний механізм забезпечує розподіл надходжень між спеціальним і загальним фондами, проте ефективність використання коштів залишається обмеженою. Залишається невирішеною проблема слабкої координації між податковими установами, які відповідають за моніторинг екологічного стану та відсутність прозорого механізму цільового використання коштів.

По-третє, у межах методологічного підходу екологічний податок трактується як платіж, що поєднує фіскальну мету з регулюючим впливом на поведінку підприємства. Його економічна сутність полягає в тому, що податок має не лише компенсувати шкоду довкіллю, а й стимулювати зменшення забруднення. Методологія дослідження базується на принципі системності, що передбачає оцінку екологічного податку з позиції його ролі в державній екологічній політиці та впливу на прийняття управлінських рішень. Такий підхід

дозволяє сформувати загальне розуміння того, яким чином податок може сприяти модернізації виробництва та переходу до екологічно орієнтованої моделі розвитку.

Ефективність екологічного оподаткування розглядається комплексно з урахуванням трьох аспектів. Для держави це насамперед виконання фіскальної функції та формування джерел фінансування природоохоронних заходів. Для підприємств економічний та технологічний ефект, що проявляється через раціональніше використання ресурсів та модернізацію виробництва. Для суспільства – зменшення негативного впливу на довкілля та підвищення рівня екологічної безпеки. Таким чином, результативність податкового механізму визначається його здатністю спонукати підприємства до переходу на більш екологічно орієнтовану модель діяльності.

Податкове навантаження оцінюється не за абсолютним обсягом сплаченого екологічного податку, а з урахуванням його співвідношення з економічними результатами діяльності підприємства. Визначальним є не сама сума платежу, а те, наскільки вона впливає на фінансову стійкість, рентабельність та можливість спрямування коштів на природоохоронні цілі. За умов низької прибутковості навіть незначний розмір екологічного податку може бути відчутним і посилювати загальне фінансове навантаження. Тому рівень податкового тиску доцільно оцінювати через співставлення суми платежу з базою оподаткування, що дозволяє об'єктивно визначити його інтенсивність та вплив на економічні рішення підприємства.

ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» є одним із найбільших металургійних підприємств України, що традиційно характеризувалося стабільними обсягами виробництва та прибутковістю у довоєнний період. Підприємство мало змогу спрямовувати частину коштів на інвестиційні та екологічні заходи, що свідчило про достатній рівень фінансової стійкості. В умовах воєнного стану господарська діяльність зазнала певних ускладнень, однак підприємство зберігає виробничу активність та продовжує функціонувати. Водночас характер виробництва залишається ресурсомістким і супроводжується значним екологічним

навантаженням, переважно у вигляді викидів в атмосферу. Тому, попри економічну значущість, підприємство потребує поступової модернізації технологій та посилення екологічної відповідальності.

В умовах збитковості ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» податкове навантаження, пов'язане зі сплатою екологічних платежів, є відчутним, навіть попри те, що їх частка у загальних витратах є незначною. Обмеженість власних фінансових ресурсів не дозволяє підприємству здійснювати модернізацію екологічної інфраструктури самостійно, тому окремі природоохоронні заходи реалізовувалися переважно за рахунок державної підтримки. Проте, через збереження високої інтенсивності виробничої діяльності рівень викидів в атмосферне повітря у 2022-2024 роках продовжував зростати, що свідчить про недостатній регуляторний вплив екологічного податку. Отже, податок не забезпечує стимулювання екологізації виробництва, а виконує переважно фіскальну функцію.

Результати дослідження показали, що чинний механізм екологічного оподаткування не справляє достатнього стимулюючого впливу на підприємства. За умов фінансової нестабільності екологічний податок сприймається передусім як витратне зобов'язання, що не формує реальної зацікавленості у модернізації виробництва та зниженні обсягів забруднення. Відсутність прямого взаємозв'язку між сумою сплаченого податку та отриманими екологічними результатами зумовлює низьку ефективність регуляторної функції. Тому доцільно посилити податкове регулювання шляхом удосконалення механізму формування та розподілу екологічних платежів, запровадження економічних стимулів до екомодернізації та поетапної інтеграції екологічних критеріїв у систему управління виробництвом. Такий підхід сприятиме переходу від компенсаційної моделі природокористування до превентивної та забезпечить підвищення екологічної відповідальності підприємства.

Результати проведеного дослідження можуть бути використані як підґрунтя для подальшого вдосконалення механізму екологічного оподаткування та прийняття управлінських рішень у сфері екологізації діяльності підприємств.

Таким чином, екологічне оподаткування має розглядатися насамперед як регуляторний інструмент, здатний впливати на поведінку підприємства у напрямі екологізації виробництва. Його регулятивний потенціал проявляється через здатність формувати економічну мотивацію до скорочення обсягів забруднення та впровадження природоохоронних заходів, що зумовлює необхідність посилення впливу податкових механізмів на стратегічні рішення підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sweden's carbon tax. Government Offices of Sweden. URL: <https://www.government.se/government-policy/taxes-and-tariffs/swedens-carbon-tax/> (дата звернення: 13.09.2025).
2. Economic instruments for energy efficiency and the environment. CCICED policy research report 2009. URL: https://pure.au.dk/ws/portalfiles/portal/83215057/Research_Report_EN_FINAL.pdf (дата звернення: 13.09.2025).
3. Environmentally related taxes in OECD countries issues and strategies. Home. Convention on Biological Diversity. URL: <https://www.cbd.int/financial/fiscalenviron/g-fiscaltaxes-oecd.pdf> (дата звернення: 13.09.2025).
4. The CO2 tax. Until we act. URL: <https://untilweact.fi/articles/the-co2-tax/> (дата звернення: 13.09.2025).
5. Environmental tax statistics - statistics explained - eurostat. Language selection | European Commission. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_tax_statistics (дата звернення: 13.09.2025).
6. Про затвердження Базових нормативів плати за забруднення навколишнього природного середовища. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0046-93/ed19940929#Text> (дата звернення: 14.09.2025).
7. Про затвердження Порядку встановлення нормативів збору за забруднення навколишнього природного середовища і стягнення цього збору. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-99-п#Text> (дата звернення: 14.09.2025).
8. Про схвалення Стратегії поводження з радіоактивними відходами в Україні. Офіційний вебпортал парламенту України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-2009-p#Text> (дата звернення: 14.09.2025).

9. Review of environmental taxation and environmental protection expenditure in ukraine. EU4ENVIRONMENT.

URL: <https://www.eu4environment.org/app/uploads/2023/09/Env-Taxation-and-Expenditure-Ukraine-pre-final.pdf> (дата звернення: 14.09.2025).

10. Ukraine CCAC Partner since 2020. Climate and Clean Air Coalition. Homepage. Climate & Clean Air Coalition. URL: <https://www.ccacoalition.org/partners/ukraine> (дата звернення: 14.09.2025).

11. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Другий національно визначений внесок України. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/zmina-klimatu/pom-yakshennya-zminy-klimatu/natsionalno-vyznachenyj-vnesok-ukrayiny/drugyj-natsionalno-vyznachenyj-vnesok-ukrayiny/> (дата звернення: 20.09.2025).

12. Carbon Border Adjustment Mechanism. Taxation and Customs Union. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en (дата звернення: 20.09.2025).

13. Представництво України при Європейському Союзі. Європейський Зелений Курс. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> (дата звернення: 20.09.2025).

14. Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4187-20#Text> (дата звернення: 21.09.2025).

15. Державна податкова служба України. Податковий кодекс. URL: <https://tax.gov.ua/nk/> (дата звернення: 21.09.2025).

16. Вступ у дію Закону «Про управління відходами» – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/reforma-startuvala-vstupyv-u-diyu-zakon-pro-upravlinnya-vidhodamy/> (дата звернення: 21.09.2025).

17. Державна екологічна інспекція України. URL: <https://www.dei.gov.ua/post/42> (дата звернення: 21.09.2025).
18. Бюджетний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2456-17#Text> (дата звернення: 21.09.2025).
19. Екологічне оподаткування. Журнал ECOBUSINESS. Екологія підприємства. URL: <https://ecolog-ua.com/news/vse-shcho-potribno-znaty-pro-ekologichne-opodatkuvannya> (дата звернення: 27.09.2025).
20. The American Historical Review, Vol. 10, 1904, pp. 226-248. JSTOR. URL: <https://www.jstor.org/stable/1833860?seq=2> (дата звернення: 30.09.2025).
21. Environmental Taxes and the Double-Dividend Hypothesis: Did You Really Expect Something for Nothing?. NBER. URL: <https://www.nber.org/papers/w6199> (дата звернення: 27.09.2025).
22. Essay on Economic Growth and Environmental Quality Ralph C. d'Arge The Swedish Journal of Economics Vol. 73, Environmental Economics. 1971, pp. 25-41. JSTOR. URL: <https://www.jstor.org/stable/3439131> (дата звернення: 27.09.2025).
23. Environmental Taxes Don Fullerton, Andrew Leicester, and Stephen Smith NBER Working Paper №14197. 2008. researchgate. URL: https://www.researchgate.net/publication/5189204_Environmental_Taxes (дата звернення: 27.09.2025).
24. Екологічна оцінка технологій малої гідроенергетики. Бібліотека СумДУ. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/items/5662ba89-869c-490e-941f-4eecff89c232> (дата звернення: 28.09.2025).
25. Мельник Л.Г. Екологічна економіка: підручник 3-тє видання. Суми: Університетська книга. 367 с. Бібліотека СумДУ. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bdad0907-9d21-42d1-8387-62b508e59627/content> (дата звернення: 28.09.2025).
26. Еколого-економічний аналіз діяльності підприємства на регіональному рівні Інтернет – конференції ХНУМГ ім.О.М. Бекетова. URL:

<https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/uk/article/view/1709> (дата звернення: 28.09.2025).

27. Дорошук Р.І, Штик Ю.В. Особливості формування еколого-економічного аналізу: сутність, значення, складові. ECONOMICS. FINANCES. LAW. 2021. № 1/1. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dbe541eb-0065-4fb1-b377-026ebc89f501/content> (дата звернення: 28.09.2025).

28. Branimir Kalaš, Vera Mirović, Dragana Bolesnikov, Seyi Saint Akadiri, Magdalena Radulescu. Environmental Taxes and Sustainable Development in the EU. URL: https://www.researchgate.net/profile/Seyi-Akadiri/publication/392892182_Environmental_Taxes_and_Sustainable_Development_in_the_EU_A_Decade_of_Data-Driven_Insights/links/68595faccdf1a35eb174c5d0/Environmental-Taxes-and-Sustainable-Development-in-the-EU-A-Decade-of-Data-Driven-Insights.pdf (дата звернення: 28.09.2025).

29. Екологічне оподаткування як інструмент державного впливу на економіку природокористування / С. О. Нікола, А. О. Гусєв // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. - 2020. - № 4. - С. 108-111. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2020_4_21 (дата звернення: 04.10.2025).

30. Найденко О.Є. Проблеми екологічного оподаткування та шляхи їх вирішення. Економіка і суспільство випуск # 8 / 2017. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/105.pdf (дата звернення: 04.10.2025).

31. Олюха В.Г., Шепелюк В.А. Правові аспекти використання екологічного податку для впливу на екологізацію господарської діяльності. Економіка та право. 2023. №3. ст. 41-52 URL: <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/economiclaw/article/view/5809/5153> (дата звернення: 04.10.2025).

32. Даців О. І., Пелешук В. П., Кантор І. С., Степась М. В., Грицик А. Я. Екологічне оподаткування як інструмент стимулювання сталого розвитку. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2024

33. Новицька Н.В. Екологічне оподаткування в Україні: стан та перспективи розвитку. дис. канд. економічних наук: Ірпінь. 274 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Novytska_Nadiia/Ekolohichne_opodatkuvannia_v_Ukraini_stan_ta_perspektyvy_rozvytku.pdf?PHPSESSID=7e79rqlus62fmbr09nl9nm86o1 (дата звернення: 05.10.2025).

34. Концева В.В, Антоненко Н.В, Карлова І.О. Обліково-аналітичне забезпечення оцінки податкового навантаження підприємства. ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО. 2021. Вип. №29.

35. Metadata Glossary. Total tax and contribution rate. The World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/doing-business/series/PAY.TAX.TOT.TAX.RT.ZS> (дата звернення: 05.10.2025).

36. Ярошевич Н.Б., Якимів А.І. Екологічний податок як інструмент реалізації державної екологічної політики. ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО. 2022. Вип. №36

37. Шульга Т.М. Становлення і розвиток екологічного оподаткування в Україні. ISSN 2307-1745 Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013 № 6-3 том 2. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14937/1/Shulga_67-69.pdf (дата звернення: 05.10.2025).

38. Виробництво. АрселорМіттал Кривий Ріг. URL: <https://ukraine.arcelormittal.com/production-sytle> (дата звернення: 11.10.2025).

39. Річний звіт ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ" (24432974) за 2021 рік. URL: <https://krr-ec-cdnen02.azureedge.net/www-static/2025/09/Richnyy-zvit-AMKR-za-2021-rik.pdf> (дата звернення: 03.11.2025).

40. Річний звіт ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ" (24432974) за 2022 рік. URL: <https://krr-ec->

cdnen02.azureedge.net/www-static/2025/09/Richnyy-zvit-AMKR-za-2022-rik.pdf

(дата звернення: 03.11.2025).

41. Річний звіт ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ" (24432974) за 2023 рік. URL: <https://krr-ec-cdnen02.azureedge.net/www-static/2025/09/Richnyy-zvit-AMKR-za-2023-rik.pdf>

(дата звернення: 03.11.2025).

42. Річний звіт ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ" (24432974) за 2024 рік. URL: <https://krr-ec-cdnen02.azureedge.net/www-static/2025/10/Richnyy-zvit-AMKR-za-2024-rik.pdf>

(дата звернення: 03.11.2025).

43. РЕГІОНАЛЬНА ДОПОВІДЬ про стан навколишнього природного середовища в Дніпропетровській області за 2022 рік. м. Дніпро: Департамент екології та природ. ресурсів Дніпропетр. облвійськкадміністрації, 2023. 309 с.

44. РЕГІОНАЛЬНА ДОПОВІДЬ про стан навколишнього природного середовища в Дніпропетровській області за 2023 рік. м. Дніпро: Департамент екології та природ. ресурсів Дніпропетр. облвійськкадміністрації, 2024. 386 с.

45. Екологічний паспорт Дніпропетровської області за 2024 рік. м. Дніпро: URL:

<https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/Pro%20oblast/Ekolohiia/Rehionalna%20dopovid%20ta%20Ekolohichniy%20pasport/ekologiya%20pasport/2024/%20паспорт%20Дніпропетровської%20області%20за%202024%20рік.pdf> (дата звернення:

13.11.2025)

46. Про оцінку впливу на довкілля. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 22.11.2025).

47. Канонішена-Коваленко К., Шевченко Л. Екологічний податок від А до Я. Київ: Фундація «Відкрите Суспільство», 2018. – 128 с. URL: https://openaccess.org.ua/data/blog_dwnl/Ecological_tax_2018.pdf (дата звернення: 22.11.2025)

ДОДАТКИ

Додаток А

**ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН
НА 31 ГРУДНЯ 2022 РОКУ
(у тисячах українських гривень)**

АКТИВИ	Примітки	31 грудня 2022 року	31 грудня 2021 року
1	2	3	4
Непоточні активи			
Основні засоби	6	22,872,692	59,836,707
Інвестиційна нерухомість	6	715	2,395
Нематеріальні активи за винятком гудвілу	6	105,935	348,344
Загальна сума непоточних активів		22,979,342	60,187,446
Поточні активи			
Поточні запаси	7	14,021,719	14,495,239
Торговельна та інша поточна дебіторська заборгованість	8	7,886,000	26,303,048
Поточні податкові активи, поточні	10	6,515,960	3,328,865
Інші поточні нефінансові активи		325,687	111,518
Грошові кошти та їх еквіваленти	11	954,053	1,374,859
Загальна сума поточних активів		29,703,419	45,613,529
Загальна сума активів		52,682,761	105,800,975

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	Примітки	31 грудня 2022 року	31 грудня 2021 року
1	2	3	4
Власний капітал			
Статутний капітал	12	3,859,533	3,859,533
Нерозподілений прибуток		(3,283,553)	45,725,551
Актварні різниці (прибутки/збитки)		(1,040,692)	(1,710,735)
Інші резерви		28,677,651	28,677,651
Загальна сума власного капіталу		28,212,939	76,552,000
Непоточні зобов'язання			
Непоточне забезпечення на винагороди працівникам	14	1,820,270	2,602,636
Інше непоточне забезпечення	18	1,485,275	1,264,851
Довгострокові банківські кредити	15	2,475,694	982,015
Інші непоточні фінансові зобов'язання		265,115	305,481
Відстрочені податкові зобов'язання	13	-	2,204,257
Загальна сума непоточних зобов'язань		6,046,354	7,359,240
Поточні зобов'язання			
Інші поточні забезпечення		8,115	12,356
Торговельна та інша поточна кредиторська заборгованість	17	11,024,153	15,956,632
Поточні податкові зобов'язання, поточні		68,286	527,343
Інші поточні фінансові зобов'язання	20	6,763,381	4,832,238
Інші поточні нефінансові зобов'язання		559,533	561,166
Загальна сума поточних зобов'язань		18,423,468	21,889,735
Загальна сума зобов'язань		24,469,822	29,248,975
Загальна сума власного капіталу та зобов'язань		52,682,761	105,800,975

**ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН
НА 31 ГРУДНЯ 2024 РОКУ
(у тисячах українських гривень)**

АКТИВИ	Примітки	31 грудня 2024 року	31 грудня 2023 року
1	2	3	4
Непоточні активи			
Основні засоби включно з активами з права користування	6	27,125,411	25,233,789
Інвестиційна нерухомість	6	653	681
Нематеріальні активи за винятком гудвілу	6	136,575	95,807
Загальна сума непоточних активів		27,262,639	25,330,277
Поточні активи			
Поточні запаси	7	14,687,451	10,842,192
Торговельна та інша поточна дебіторська заборгованість	8	8,733,884	9,839,064
Інші поточні нефінансові активи		553,290	496,247
Грошові кошти та їх еквіваленти	11	488,391	523,938
Загальна сума поточних активів		24,463,016	21,701,441
Загальна сума активів		51,725,655	47,031,718

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	Примітки	31 грудня 2024 року	31 грудня 2023 року
1	2	3	4
Власний капітал			
Статутний капітал	12	3,859,533	3,859,533
Нерозподілений прибуток		(23,943,546)	(15,094,583)
Інші резерви		27,480,449	27,251,844
Загальна сума власного капіталу		7,396,436	16,016,794
Непоточні зобов'язання			
Непоточне забезпечення на винагороди працівникам	14	1,680,612	2,119,824
Інше непоточне забезпечення	18	2,195,194	1,801,248
Довгострокові банківські кредити	15	3,352,891	2,272,107
Інші непоточні фінансові зобов'язання		169,080	205,383
Загальна сума непоточних зобов'язань		7,397,777	6,398,562
Поточні зобов'язання			
Інші поточні забезпечення		2,400	-
Торговельна та інша поточна кредиторська заборгованість	17	30,599,051	17,266,186
Поточні податкові зобов'язання, поточні		10	89,281
Інші поточні фінансові зобов'язання	20	6,063,258	6,454,644
Інші поточні нефінансові зобов'язання		266,723	806,251
Загальна сума поточних зобов'язань		36,931,442	24,616,362
Загальна сума зобов'язань		44,329,219	31,014,924
Загальна сума власного капіталу та зобов'язань		51,725,655	47,031,718

Додаток В

ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД
ЗА РІК, ЯКИЙ ЗАКІНЧИВСЯ 31 ГРУДНЯ 2022 РОКУ
(у тисячах українських гривень, за виключенням даних на акцію)

Стаття 1	Примітки 2	2022 рік 3	2021 рік 4
Дохід від звичайної діяльності	21	43,818,410	109,303,155
Собівартість реалізації	23	(55,829,721)	(74,561,304)
Валовий прибуток		(12,011,311)	34,741,851
Інші доходи	24	596,185	521,083
Витрати на збут		(42,846)	(109,339)
Адміністративні витрати	25	(1,805,121)	(3,511,390)
Інша витрата	26	(36,967,188)	(605,870)
Прибуток (збиток) від операційної діяльності		(50,230,281)	31,036,335
Фінансові доходи	27	25,141	195,131
Фінансові витрати	28	(1,155,305)	(542,670)
Прибуток (збиток) до оподаткування		(51,360,445)	30,688,796
Податкові доходи (витрати)	13	2,351,341	(5,472,728)
Прибуток (збиток) від діяльності, що триває		(49,009,104)	25,216,068
Прибуток (збиток)		(49,009,104)	25,216,068

ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД
ЗА РІК, ЯКИЙ ЗАКІНЧИВСЯ 31 ГРУДНЯ 2024 РОКУ
(у тисячах українських гривень, за виключенням даних на акцію)

Стаття 1	Примітки 2	2024 рік 3	2023 рік 4
Дохід від звичайної діяльності	21	64,591,407	41,848,635
Собівартість реалізації	23	(69,042,126)	(50,635,909)
Валовий прибуток		(4,450,719)	(8,787,274)
Інші доходи	24	375,811	429,403
Витрати на збут		(35,567)	(33,255)
Адміністративні витрати	25	(2,278,484)	(1,679,688)
Інша витрата	26	(690,180)	(190,963)
Прибуток (збиток) від операційної діяльності		(7,079,139)	(10,261,777)
Фінансові доходи	27	64,246	48,123
Фінансові витрати	28	(1,818,110)	(1,508,095)
Прибуток (збиток) до оподаткування		(8,833,003)	(11,721,749)
Податкові доходи (витрати)	13	(15,960)	(89,281)
Прибуток (збиток) від діяльності, що триває		(8,848,963)	(11,811,030)
Прибуток (збиток)		(8,848,963)	(11,811,030)